

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра світової економіки

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему: «Вплив ТНК на економічний розвиток України»
(на матеріалах Асоціації «Український національний комітет
Міжнародної Торгової Палати (ICC Ukraine)», м. Київ)

Студента 2 курсу, 1м групи,
спеціальності 051 «Економіка»
спеціалізації «Міжнародна
економіка»

підпис

Зленка Іллі
Сергійовича

Науковий керівник
кандидат економічних наук,
доцент

підпис

Шнирков Олександр
Олександрович

Гарант освітньої програми
кандидат економічних наук,
професор

підпис

Кудирко Людмила Петрівна

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК У 21 СТОЛІТТІ	7
1.1. Сутність та критерії визначення транснаціональних компаній.....	7
1.2. Моделі розвитку ТНК.....	10
Висновки до розділу 1	23
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ІНОЗЕМНИХ ТНК В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	24
2.1. Система матеріального виробництва транснаціональних компаній.....	24
2.2. Місце транснаціональних компаній у сфері послуг.....	36
Висновки до розділу 2	46
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ	47
3.1. Проблеми діяльності ТНК в економіці України.....	47
3.2. Перспективи розвитку транснаціональних компаній в Україні.....	50
Висновки до розділу 3	56
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що сьогодні зростає вплив науково-технічного прогресу на розвиток транснаціонального капіталу, а також здійснюється прискорений розвиток і вдосконалення факторів виробництва, що використовуються ТНК.

В останні роки на територіях окремих держав немає потреби в надвеликих підприємствах, розрахованих на світовий ринок. У ряді країн можна створити заводи, що виробляють однакову продукцію за однією технологією, тобто уніфікувати виробництво на міжнародному рівні та організувати спільне виробництво з підприємствами, розташованими в різних частинах земної кулі.

Результатом науково-технічного прогресу стала сучасна технологія, яка дає змогу об'єднати підприємства, які спеціалізуються на виробництві різних видів продукції, але пов'язані виробничими відносинами в рамках однієї корпорації.

Раніше такі підприємства належали різним фірмам або були незалежними комерційними підрозділами. Зараз, підпорядковані одній транснаціональній компанії, вони є частиною загального міжнародного виробничого комплексу.

Важливим досягненням нового етапу науково-технічного прогресу останньої третини ХХ століття є спрямування на розвиток електроніки, інформатики, біотехнології, виробництва нових композиційних матеріалів. За цих умов «матеріальні» та «інтелектуальні» фактори виробництва міняються місцями.

Розвиток супутникового зв'язку, новітніх транспортних засобів та засобів зв'язку утворює своєрідний механізм руху інформації, що дозволяє підтримувати постійний зв'язок з будь-якою точкою світу та сприяє розвитку міжнародних мереж підприємств, пов'язаних між собою єдиним виробничим процесом. Перебуваючи в різних країнах, ними можна керувати з одного центру та за єдиним планом. Миттєва інформація про виробництво, збут,

прибутковість тощо на всіх об'єктах за допомогою комп'ютерних технологій та сучасних засобів оптичного та космічного зв'язку сприяє своєчасному прийняттю рішення про внесення змін у глобальному масштабі.

Таким чином, транснаціональні компанії можуть розміщувати виробництво в будь-якій точці світу – там, де це їм вигідно, не ускладнюючи себе національними кордонами. В одних випадках близькість сировини є дуже важливою, дуже громіздкою, дорогою для транспортування, в інших використовується близькість місцевого ринку.

ТНК можуть залучати кваліфіковану робочу силу або, навпаки, використовувати величезний резерв дешевої та низькокваліфікованої робочої сили в країнах, що розвиваються. У всіх цих випадках виробництво фокусується на виробництві продукції, що має споживчий попит і яка постачається на будь-який ринок або регіон, звідки її виробництво є найбільш вигідним. Виробництво стає глобальним, є компанії, які працюють «по всьому світу». На рубежі двадцятого і двадцять першого століть багато уваги приділяється транснаціональним компаніям. Сьогодні у світовій економіці немає жодного значного процесу, який би відбувався без участі транснаціональних компаній. Вони беруть як пряму, так і опосередковану участь у світових економічних та політичних процесах. Хоча транснаціональні компанії працюють у світовій економіці, їх вплив поширюється на політичну сферу, що дозволяє розглядати транснаціональні компанії поряд з державами та міжнародними організаціями.

Таким чином, ми переконані, що без вивчення діяльності ТНК неможливо правильно оцінити та прогнозувати розвиток економічних процесів в економіці будь-якої країни, включаючи Україну.

Аналіз рівня розробленості теми. Дана тема була предметом досліджень таких вчених, як: Л. П. Ануфрієва, М. М. Богуславський, Г. К. Дмитрієва, М. І. Кулагіна, С. С. Щеглова, Ю. В. Аджубей, Перетерський І. С., Крилов С. Б. та інших.

Загалом дослідження даної теми у різних дослідників є досить суперечливим і неоднозначним, тому феномен транснаціональних компаній і досі є дискусійним питанням як у спеціалістів, що займаються дослідженням сучасних міжнародних відносин, так і у керівників держав, а також і у політичних діячів.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є визначення глобального характеру управління транснаціональними компаніями, характеризуючи їх сучасний стан та узагальнивши шляхи вдосконалення щодо діяльності транснаціональних компаній.

Для вивчення даної теми ставляться **наступні завдання**:

- проаналізувати поняття, сутність та критерії визначення транснаціональних компаній;
- дослідити моделі та розвиток теорій транснаціональних компаній;
- визначити систему матеріального виробництва транснаціональних компаній;
- розкрити місце транснаціональних компаній у сфері послуг;
- показати проблеми діяльності ТНК в економіці України;
- виробити перспективи розвитку транснаціональних компаній в Україні.

Об'єктом дослідження виступає система суспільних відносин, які виникають у процесі діяльності транснаціональних компаній.

Предметом дослідження є вплив транснаціональних компаній на економічний розвиток України.

Методи випускної кваліфікаційної роботи. Для розв'язання поставлених завдань використовувались такі методи дослідження:

- аналітичний та історичний – при накопиченні первинних даних та визначенні джерельної бази дослідження;
- теоретичний – для узагальнення поняття, сутності та критеріїв визначення транснаціональних компаній та моделей розвитку теорії транснаціональних компаній (підрозділ 1.1., 1.2.);
- метод порівняльного аналізу – при визначенні особливостей

системи матеріального виробництва транснаціональних компаній (підрозділ 2.1.);

- системного та структурного аналізу - для характеристики місця транснаціональних компаній у сфері послуг (підрозділ 3.1.);

- моделювання – для узагальнення проблеми впливу транснаціональних компаній на економіку країни та показання перспективи вдосконалення діяльності транснаціональних компаній (підрозділ 3.2.).

Теоретичною основою дипломного дослідження послуговували праці зарубіжних і українських дослідників щодо проблеми реалізації та впливу транснаціональних компаній на економічний розвиток України.

Наукова новизна одержаних результатів випускної кваліфікаційної роботи полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані при розробці аналітичних праць з економічної теорії, юриспруденції та міжнародних відносин.

Апробація результатів дослідження: Зленко І.С. Сучасний стан та шляхи вдосконалення діяльності транснаціональних компаній. Світова економіка / World Economy : зб. наук. ст. студ. ден. та заоч. форм навч. / відп. ред. Г.В. Дугінець. – Київ: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2020. Ч.1.- с. 23-29.

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, поділених на шість підрозділів, висновків та пропозицій та списку використаних джерел із 72 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 71 сторінку.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК У 21 СТОЛІТТІ

1.1. Сутність та критерії визначення транснаціональних компаній

На початку слід зазначити, що у світовій економічній літературі існує кілька термінів для позначення компаній, які мають міжнародне виробництво на основі прямих іноземних інвестицій (багатонаціональні, міжнародні, транснаціональні, глобальні, наднаціональні, наднаціональні, міжнародні тощо). Такі компанії зареєстровані в одній країні, але здійснюють виробничі та інші господарські операції в інших країнах [5, с. 179].

Слід також додати, що міжнародні компанії – це великі фінансово-виробничі, науково-технологічні, торговельні та сервісні асоціації, для яких характерне органічне поєднання виробництва в рідній країні з широкою системою діяльності за кордоном. На практиці розрізняють три основні типи міжнародних корпорацій [33, с. 301].

До першого типу належать транснаціональні компанії (ТНК), до яких належать компанії, що використовують переважно мононаціональний акціонерний капітал, контроль управління та міжнародну діяльність. Багатонаціональні компанії організують материнську компанію у своїй країні та дочірні компанії, філії по всьому світу. Найбільш типовими компаніями цього типу є «Ford», «Exxon», «Nestle».

До другого типу належать транснаціональні компанії (BNC), які є міжнародними щодо використання капіталу, контролю та обсягу діяльності. Багатонаціональні компанії об'єднують національні компанії двох або більше країн. Найбільш типовими представниками цієї групи є «Royal Dutch-Shell», «Unilever», «Fiat-Citroen». Цей тип міжнародної корпорації виник раніше, ніж транснаціональні компанії, але поки що не широко поширений. До третього типу відносять міжнародні союзи, що являють собою спеціальні об'єднання

промислових, банківських і інших концернів з метою рішення великих економічних задач. Дані союзи в більшому ступені організуються в таких сферах, як електронна, електротехнічна, хімічна, нафтова, автомобіле- і авіабудування, інформатика.

Останнім часом у різних джерелах почали використовувати термін «глобальні компанії», які мають свою діяльність у масштабах усього світу. Однак на практиці не існує таких корпорацій, що мали би філії у всіх країнах світу, і вищерозглянуті типи в більшому чи меншому ступені є глобальними. Так, «Nestle» має філії в більш ніж 100 країнах, «Кока-кола» - у 190 країнах.

Слід додати, що, наприклад, Комісія ООН з транснаціональних компаній визначила ряд особливостей, за якими транснаціональні компанії повинні бути визнані в сучасних умовах. До них належать: 1) річний оборот (продаж) більше одного мільярда доларів; 2) наявність філій щонайменше у шести країнах; 3) частка іноземних активів повинна становити 25-30 відсотків від загальної вартості всіх активів компанії; 4) 1 / 5-1 / 3 загального обороту компанії має враховуватися зовнішніми операціями, тобто продаватися за межами країни проживання. Таким чином, ми приходимо до проміжного висновку, що транснаціональна компанія - це компанія, яка здійснює міжнародне виробництво на основі прямих іноземних інвестицій і має прямий контроль над своїми іноземними філіями.

Залежно від галузевої спрямованості транснаціональних компаній - це міжнародне виробництво, яке охоплює різні види діяльності, що створюють або додають вартість: виробництво готової продукції та напівфабрикатів, надання різноманітних послуг, здійснення досліджень та розробок тощо. Існують інші критерії або кількісні показники для класифікації транснаціональності компанії. Наприклад, встановлення мінімальної кількості іноземних філій або кількості країн, в яких проводяться операції. Це робиться для того, щоб виділити найпотужніші транснаціональні компанії і не включити до групи транснаціональних компаній ті компанії, які мають, скажімо, одне іноземне відділення.

Слід також додати, що існує ряд міжнародно-правових документів, що використовуються для регулювання діяльності транснаціональних компаній. Розглянемо їх на наступних рівнях.

1) Міжнародний рівень. Проект Кодексу поведінки транснаціональних підприємств, Хартії економічних прав та обов'язків держав (затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН у 1974 р., Яка спрямована на захист економічних прав країн, що розвиваються), Регіональна декларація про міжнародні інвестиції та багатонаціональні підприємства від червня 21, 1976, Керівні принципи для транснаціональних підприємств (правила цього документа не є обов'язковими, їх виконання є добровільним), Принципи контролю обмежень ділової практики монополій та корпорацій (затвержені в 1980 році Генеральною Асамблеєю ООН) та ін. 2) Регіональний рівень. Кодекс іноземних інвестицій, прийнятий в 1970 р. Країнами Латинської Америки (членами Андського пакту) тощо. 3) Міждержавний рівень. Двосторонні та багатосторонні угоди. 4) Національний рівень. Закони, постанови та інші нормативно-правові акти на державному рівні [43, с. 9].

Питання регулювання діяльності транснаціональних компаній є актуальним і для України. Регулювання діяльності транснаціональних компаній для вітчизняної економіки можна побачити з моменту ратифікації Конвенції про транснаціональні корпорації 13 липня 1999 р. Внутрішнє законодавство передбачає підпорядкування діяльності дочірніх компаній транснаціональних компаній національному законодавству. В Україні відповідні норми містяться в Законах «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про захист іноземних інвестицій», «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використання майна та коштів вітчизняного походження», «Про концесії», «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», «Про режим іноземного інвестування» тощо, а також низці підзаконних актів, зокрема Інструкції про порядок реєстрації представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні.

Маємо додати, що згідно статті другої «Конвенції о транснаціональних корпораціях», яку було підписано між країнами-учасниками Співдружності Незалежних Держав, транснаціональна корпорація визначається як юридична особа (сукупність юридичних осіб): яка має у власності, господарському обороті або оперативному управлінні відокремлене майно на територіях двох і більше Сторін (у цьому контексті йдеться про країни Співдружності Незалежних Держав); утворена юридичними особами двох і більше Сторін; зареєстрована як корпорація.

Отже, на закінчення слід зробити висновок, що характерними рисами сучасного етапу транснаціоналізації компаній є: швидке зростання масштабів діяльності транснаціональних компаній. розширення географії транснаціональних компаній. Підвищення ступеня «міжнародності» діяльності транснаціональних компаній у більшості країн, що характеризується часткою іноземних активів, обсягу продажів, зайнятих у корпоративних показниках. збільшення транскордонних злиттів та поглинань, розширення транснаціоналізації середніх та малих фірм.

1.2. Моделі розвитку транснаціональних компаній

З моменту свого створення наприкінці двадцять першого століття транснаціональні компанії значно еволюціонували.

Перше покоління транснаціональних компаній діяло в межах існуючих колоніальних імперій кінця XIX – початку XX століть. Це транснаціональні компанії з колоніальної сировини (картелі, синдикати, трести), основною метою яких був доступ до дешевих джерел сировини.

Багатонаціональні компанії другого покоління існували між двома війнами початку і середини XX століття. Це військові транснаціональні компанії, діяльність яких в основному була пов'язана з виробництвом зброї, боєприпасів та боєприпасів.

Багатонаціональні компанії третього покоління виникли на початку 1960-х років з розвитком науково-технічної революції та зростанням споживчого попиту – це технічні та споживчі компанії. Їх цілями було завоювання ринків, джерел сировини, сфер застосування капіталу; вони широко використовують досягнення науково-технічної революції та переваги міжнародної кооперації підприємств.

Формування цих транснаціональних компаній відбувалося в умовах посилення глобальної конкуренції та початку західноєвропейської інтеграції. Різне підвищення рівня життя змусило їх зосередитися на масовому споживчому ринку.

З 1980-х років утворюються транснаціональні компанії четвертого покоління - глобальні корпорації. Їх стратегія характеризується інноваційною агресією та динамічністю, відходом від єдиної галузевої структури, постійним вдосконаленням внутрішньокорпоративної структури, орієнтацією на виграш не окремих сегментів ринку, а ключових світових економічних позицій у виробництві та збуті.

Новітній етап глобалізації світового виробництва розпочався у другій половині 1980-х. Перший етап тривав 30 років, аж до Першої світової війни. Другий – 25 років після Другої світової війни. Між другим і третім етапами настає пауза в інтенсивному зростанні прямих міжнародних інвестицій, яке відбулося в сімдесятих та першій половині вісімдесятих. Кожен етап інтенсивного формування та розвитку транснаціональних підприємств супроводжувався прискореним зростанням світової економіки.

У середині 19 століття, до того, як міжнародне підприємництво стало сильно розвиватися, місцеве виробництво переважало у всьому світі. Близько 90 відсотків усіх товарів і послуг тоді вироблялося на основі сировини, яку фірми отримували в радіусі ста п'ятдесяти кілометрів, і в тих же межах переважна більшість продукції продавалася.

Причини появи транснаціональних корпорацій дуже різноманітні, але всі вони певною мірою пов'язані з недосконалістю ринку, існуванням обмежень на

розвиток міжнародної торгівлі, монопольною владою виробників, валютним контролем, транспортними витратами, різницею в податковому законодавстві.

Стимули для прямих іноземних інвестицій часто створюються національними тарифними бар'єрами. Наприклад, у 1960-х роках значний потік інвестицій із США до Європи створювався за рахунок тарифів, встановлених Європейським економічним співтовариством. Замість експорту готової продукції транснаціональні корпорації налагодили виробництво в країнах ЄС, тим самим обходячи свої тарифи.

З точки зору організаційної структури, транснаціональні корпорації, як правило, мультидисциплінарні. Материнська компанія - це оперативний штаб корпорації. На основі широкомасштабної спеціалізації та кооперації здійснює техніко-економічну політику та контроль за діяльністю іноземних компаній та філій.

Останнім часом у структурі транснаціональних корпорацій відбулися суттєві зміни, головними з яких стала реалізація так званої комплексної стратегії. Стратегія транснаціональних корпорацій базується на глобальному підході, який передбачає оптимізацію результату не для кожної окремої ланки, а для профспілки в цілому.

Регіональні системи управління розділяються на три основні види:

1) головне регіональне управління, відповідальне за усі види діяльності транснаціональної компанії у відповідному регіоні. Вони наділені всіма правами по координації і контролю діяльності усіх філій у відповідному регіоні (наприклад, головне регіональне управління американського концерну «General motors» по координації діяльності філій в Азії й Океанії розташоване у Сінгапурі);

2) регіональне виробниче управління, що координує діяльність підприємств по лінії направлення продукту, тобто по відповідному виробничому ланцюжку. Таке управління відповідає за забезпечення ефективної діяльності відповідних підприємств, безперебійне функціонування всього технологічного ланцюжка, підпорядковане безпосередньо головному

регіональному керуванню транснаціональних компаній. Вони націлені на розвиток ефективних видів виробництва, нових моделей і товарів (наприклад, корпорація «Hewlett-Packard» на початку дев'яностих років із цієї причини перемістила свої виробничі управління лідируючих продуктів із Сполучених Штатів Америки в Європу);

3) функціональне регіональне управління забезпечує специфічні види діяльності транснаціональних компаній: збут, постачання, обслуговування споживачів після продажу їм товару, науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи і так далі. Це управління відповідальне за результати діяльності усіх відповідних структур у регіональному або глобальному плані.

Існують такі типи транснаціональних корпорацій:

- горизонтально інтегровані корпорації з підприємствами, які виробляють більшу частину продукції. Наприклад, виробництво автомобілів у США або мережа підприємств «Фаст-фуд».

- вертикально інтегровані корпорації, що об'єднують під одним власником і під єдиним контролем найважливіші сфери виробництва кінцевого продукту. Зокрема, у нафтовій промисловості сировину часто виробляють в одній країні, переробку – в іншій, а продаж готових нафтопродуктів - у третій країні.

- диверсифіковані транснаціональні корпорації, до складу яких входять національні підприємства з вертикальною та горизонтальною інтеграцією. Типовим прикладом такого типу корпорацій є шведська корпорація Nestle, яка має 95 відсотків виробництва за кордоном і займається ресторанним бізнесом, виробництвом продуктів харчування, продажем косметики, вин тощо. Кількість таких компаній останніми роками стрімко зростає.

Однією з причин зменшення частки інвестицій у видобуток та переробку є відносне зниження вартості сировини в економіці. Тенденція до зменшення з розвитком науково-технічного прогресу матеріало- та енерговитрат готової продукції протистоїть абсолютному розширенню виробництва та споживання

сировини та палива, що зменшує частку виробництва основних галузей промисловості та зменшує витрати сировини [58, с. 15].

Важливим фактором, який сприяв економії сировини в останні роки, є збільшення використання переробленої сировини, технологія якої набагато менш енергоємна, а отже, досягається значна економія палива та енергії.

Замінники відіграють значну роль у скороченні виробництва та споживання певної традиційної сировини. Зокрема, зменшення споживання сталі відбувається за рахунок використання дешевих пластмас, міді та свинцю - шляхом заміни кабельного зв'язку на супутник.

Однак зменшення споживання матеріалів та енергії не означає абсолютного зменшення потреб у сировині та паливі. Світова економіка, що розвивається, і зростання споживання, в тому числі в країнах, що розвиваються, під впливом їх індустріалізації та модернізації сільського господарства призводять до збільшення споживання на душу населення матеріалів та енергії.

Прогнозуючи майбутнє споживання сировини та палива, слід мати на увазі, що тенденція до зниження споживання матеріалів та енергії триватиме. Хоча підвищений попит на сировину та паливо зростатиме завдяки створенню національних галузей у країнах, що розвиваються, це буде досягнуто головним чином шляхом переходу до цих країн промислово розвинених екологічно небезпечних, матеріаломістких та трудомістких галузей, включаючи нафтохімію, хімію, чорна та кольорова металургія.

Сьогодні транснаціональні компанії контролюють значну частину науково-технічного потенціалу промислово розвинених країн. Це дозволяє їм відігравати провідну роль у міжнародному обміні технологіями та науково-технічними знаннями, брати участь у науково-технічному прогресі та сприяти структурним змінам у світовій економіці.

Прикладами великих транснаціональних компаній є хімічні концерни. Вони продемонстрували стабільність своїх позицій та здатність керувати новими технологіями, а також традиційними галузями промисловості. Їх успіх обумовлений певними факторами, серед яких наявність спеціалізованих

науково-дослідних лабораторій та інших інженерних підрозділів, що накопичують досвід та кваліфікацію багатьох науково-технічних дисциплін та значні матеріальні ресурси, технологічний потенціал, що перевищує потреби поточного виробництва, та час на вивчення потенціал технологічних проривів. Їх досвіду та виробничого профілю.

Сучасні транснаціональні компанії впроваджують ефективну стратегію розвитку технологій. Він базується на розумінні вимог науково-технічного прогресу та охоплює організацію та інтеграцію функціональних та спеціалізованих груп у впровадженні інновацій; постійний аналіз доцільності існуючої структури ринків, функцій, завдань, погляд на технологічний розвиток всередині фірми на майбутнє. Це дозволяє транснаціональним компаніям бути одними з головних гравців на світовому технологічному ринку.

Успішна стратегія глобальних операцій бути лідером у багатьох галузях, сферах послуг, носіями передових технологій транснаціональних компаній можливо завдяки своїй організаційній структурі.

Для транснаціональних компаній характерна трирівнева організація: а) материнська компанія; б) контрольовані філії; в) конкретні підприємства.

Материнська компанія, як правило, складається з холдингової компанії та / або операційної компанії. Холдингова компанія - це компанія, що володіє контрольним пакетом акцій дочірніх компаній транснаціональних компаній. Операційна компанія - це компанія, яка забезпечує загальне стратегічне управління, фінанси, планування бухгалтерського обліку, дослідження, розробки, статистичний облік та зв'язки з громадськістю.

Підконтрольні підрозділи пов'язані з головною компанією виробничими і технологічними відносинами, зокрема, це такі підрозділи:

- 1) філії та відділення, які не мають юридичної і фінансової самостійності;
- 2) дочірні акціонерні товариства, що є юридичними особами, які зберігають певну незалежність в фінансово-господарській і дослідницькій

діяльності, але частково або повністю належать за капіталом холдингу транснаціональної компанії;

3) конкретні підприємства - первинні ланки організаційної структури транснаціональних компаній, що здійснюють виробничу, збутову, обслуговуючу, фінансово-кредитну та науково-дослідну діяльність.

Стратегія транснаціональних компаній охоплює різні форми їх інтеграції: одночасно зі створенням традиційних закордонних філій створюється мережа філій за кордоном, які мають різний ступінь автономії над материнською компанією, а також різні форми взаємодії - фірмові відносини (ліцензія та субпідряди тощо).

За допомогою інформаційних технологій транснаціональні компанії керують мережею підприємств, які виконують різні функції в багатьох регіонах та країнах.

Ця стратегія інтегрованої інтеграції дозволяє поставляти товари на численні національні ринки та здійснювати необхідну сегментацію ринку. Найважливішими функціями в системі підприємств багатонаціональних компаній - НДДКР є облік, збір та обробка інформації, виробництво конкретних товарів. Вони реалізовані в результаті: 1) інтеграції материнської компанії та її дочірніх підприємств; 2) інтеграція найбільш зарубіжних філій; 3) укладання різних угод з незалежними фірмами.

При такому типі інтеграції успіх компанії в локалізації її діяльності оцінюється не з точки зору країни перебування, а завдяки здатності філій або партнерів збільшити прибутковість компанії в цілому. Численні внутрішньофірмові та міжфірмові зв'язки, поряд із традиційними горизонтальними та вертикальними зв'язками, впливають на все більшу кількість функцій і є головним фактором посилення міжнародної економічної взаємозалежності країн. Хоча характер інтеграції в рамках транснаціональних компаній є складним, проте, щоб вижити в умовах сучасної глобалізації економічного середовища, більшість компаній змушені або адаптуватися до міжнародного виробництва, або приєднатися до нього [2, с. 57].

У 1990-х роках міжфірмові відносини були популярними не тільки в рамках транснаціональних компаній, але і в їх відносинах з іншими бізнесами. Особливістю цих зв'язків було те, що вони безпосередньо не впливали на відносини власності. Співпрацюючі компанії зберігають свою автономію.

У великих транснаціональних компаніях міжфірмові угоди зазвичай мають форму стратегічних альянсів. Вони розташовані між конкурентами, фірмами, які об'єднують зусилля для вирішення окремих проблем.

І хоча точна концепція транснаціональних стратегічних альянсів ще не визначена, насправді альянси визначають формування міжнародної мережі міжфірмових відносин. Розширення цієї мережі є головним фактором посилення міжнародної економічної взаємозалежності країн. Отже, сучасні транснаціональні компанії – це сила, яку не може проігнорувати жодна національна держава.

Ще однією особливістю транснаціональних компаній у сучасних умовах є прагнення зміцнити свої позиції на ринках, що розвиваються. Саме у світлі цієї тенденції можливі перспективи збільшення прямих іноземних інвестицій у Східній Європі та Співдружності Незалежних Держав у найближчі десятиліття.

Транснаціональні компанії відіграють провідну роль не лише у світовій економіці, а й у міжнародному політичному житті.

Вони все більше впливають на політичні процеси у світі: втручаються у формування зовнішньої та внутрішньої політики держав, реалізують її, мають арсенал коштів та можливості для реалізації та контролю власних інтересів.

Таким чином, сучасні транснаціональні компанії є продуктом еволюційного розвитку транснаціонального капіталу. Переходячи від колоніальної сировини до глобальної, транснаціональні компанії суттєво змінили свої пріоритети. З 1980-х років діяльність ТНК у секторі послуг значно зросла, обробна промисловість відступила на другий план, а ділова активність корпорацій первинного сектору (у гірничодобувній галузі) різко знизилася. Основна частина промислових активів зосереджена у чотирьох галузях: нафтовій, автомобільній, хімічній та фармацевтичній [21, с. 67].

Функціонування сучасних транснаціональних компаній відбувається в умовах глобалізації світових економічних відносин, які, з одного боку, створюють зовнішнє середовище для їх діяльності, а з іншого - самі є результатом такої діяльності. Виникнення глобальних транснаціональних компаній призвело до того, що сьогодні третина світової торгівлі здійснюється в рамках транснаціональних комплексів. Одним з лідерів серед світових транснаціональних компаній є швейцарська Nestle. Її закордонні продажі складають 98 відсотків від загального обсягу продажів, інша глобальна компанія, Philips, має 88 відсотків, а British Petroleum - 75 відсотків.

Сучасні транснаціональні компанії є важливою складовою єдиної глобальної політичної та економічної системи, вони беруть активну участь у міжнародних політичних процесах і є новими учасниками глобального політичного процесу.

Таким чином, щодо моделі транснаціональних компаній можна резюмувати наступне. Багатонаціональна корпорація складається з основної холдингової компанії та підконтрольних іноземних підприємств.

Країна, в якій знаходиться штаб-квартира транснаціональних компаній або материнської холдингової компанії, називається домом транснаціональної фірми. Країна, в якій знаходяться контрольовані підприємства транснаціональних компаній, називається країною перебування. Материнську холдингову компанію часто називають материнською або материнською компанією. Це компанія, яка контролює активи інших фірм у приймаючих зарубіжних країнах. Іноземні компанії багатонаціональної фірми зазвичай поєднують «іноземні філії» із загальною концепцією. Це зареєстровані або незареєстровані підприємства, в яких інвестори, які є резидентами іншої країни, мають капітал, що дозволяє їм мати довгостроковий економічний інтерес в управлінні.

Зареєстровані підприємства мають статус незалежної юридичної особи у приймаючій країні, на відміну від незареєстрованих підприємств, які не мають

власного балансу та відображають свої прибутки та збитки на рахунках материнської компанії [15, с. 64].

Материнська компанія транснаціональних компаній є центром контролю та прийняття стратегічних рішень.

Саме тут розробляється глобальна модель внутрішньокорпоративного руху факторів виробництва, визначаються розміщення філій, обсяги та асортимент їхньої продукції, ринки збуту, стратегія передачі технологій та джерела фінансування зовнішньої діяльності.

Філії організовують виробництво товарів і послуг, здійснюють торговельну діяльність та дослідження. Від материнської компанії до філії переміщують товари, капітал, технології, управління.

Але однакові потоки факторів виробництва можуть передаватися від однієї галузі до іншої або навіть від філії до материнської компанії [22, с. 35].

Щодо еволюції транснаціональних компаній, то слід підсумувати наступне. Економісти багатьох економічних шкіл намагалися теоретично пояснити появу транснаціональних корпорацій та особливості їх діяльності. Новим етапом у вивченні проблем ТНК стала «еклектична теорія» Дж. Даннінга.

Він об'єднує окремі елементи різних теоретичних підходів, які найкраще відповідають поясненню різних видів виробництва транснаціональних компаній. Теорія еклектики фокусується на трьох ключових категоріях при розгляді транснаціональних компаній: переваги власності, переваги інтерналізації та переваги розміщення.

Для того, щоб національна фірма стала транснаціональною компанією, вона повинна насамперед мати переваги власності (конкурентні переваги) перед іншими фірмами.

Нарешті, ми хотіли б згадати індекс транснаціоналізації економіки країни перебування, який був запроваджений в 1990 році Конференцією ООН з торгівлі та розвитку. Конференція ООН з торгівлі та розвитку розраховує цей показник як середнє арифметичне трьох величин: частка активів за кордоном у

загальних активах компанії; частка продажів за кордоном у загальному обсязі продажів; частка персоналу, зайнятого на іноземних підприємствах, у загальній чисельності персоналу компанії.

$IT = (AI / A + RI / R + SI / S) * 100$ відсотків, де IT – індекс транснаціональності, у відсотках; AI – зарубіжні активи; A – загальні активи; RI – обсяг продаж товарів та послуг зарубіжними філіалами; R – загальний обсяг продаж товарів та послуг; SI – зарубіжний штат; S – загальний штат працівників компанії. Значно вищий індекс транснаціональності в порівнянні зі звичайними ТНК: мають глобальні компанії.

Також, треба додати і про запропонований С. Хіршем метод, який припускає, що ТНК має визначений набір фірмових специфічних переваг чи переваг володіння, а загальні умови ризику однакові для кожної з досліджуваних альтернатив.

У моделях, які наводяться нижче, використовуються наступні позначення:

C – витрати на виробництво продукції в країні базування;

C' – витрати на виробництво продукції в зарубіжній країні;

M' – витрати на експортний маркетинг, включаючи страхування, транспортування, митні платежі;

A' – додаткові витрати ТНК у зарубіжній країні, пов'язані з одержанням інформації про середовищні умови бізнесу й адаптації до них;

D' – витрати, пов'язані з ризиком «розсіювання» (dissipation) технологічних переваг у випадку продажу ліцензії.

Використовуючи перераховані параметри, С. Хірш визначає умови економічної доцільності для використання кожної з альтернатив:

(1.1)

- експорт, якщо:

$$\begin{cases} 3+M' < C'+A \\ C+M' < C'+D' \end{cases}$$

- ПЗИ, якщо:

$$\begin{cases} C'+A' < 3+M' \\ C'+A' < C+D' (A' < D') \end{cases}$$

- ліцензування, якщо:

$$\begin{cases} C'+D' < C'+A' (D' < A') \\ C+D' < C+M' \end{cases}$$

(1.3)

Зокрема в топ п'ятірку найбільших ТНК входять: Microsoft – одна з найкрупніших у світі транснаціональних компаній з виробництва програмного забезпечення. Її вартість, згідно рейтингу – 905 млрд.дол.; Apple – американська корпорація з виробництва смартфонів, планшетів, комп'ютерної техніки та програмного забезпечення. Компанія коштує приблизно 896 млрд, дол. Amazon – американська транснаціональна технологічна компанія, що належить Джеффу Безосу.

Спеціалізується на електронній комерції та хмарних обчислень. Її коштовність оцінюється в 875 млрд.дол. Alphabet - материнська компанія технологічної корпорації Google.

Холдинг коштує 817 млрд.дол. Berkshire Hathaway – інвестиційна компанія мільярдера Уоррена Баффета. Її вартість у рейтингу оцінюється у 494 млрд. дол. В топ десятку також увійшли Facebook (476 млрд. дол.), Alibaba (472 млрд.дол.), китайська інвестиційна компанія Tencent (438 млрд.дол.), 9 Johnson & Johnson (372 млрд.дол.) и Exxon Mobil (342 млрд.дол.). У наступну десятку найбільших компаній увійшли: Microsoft – Найбільша транснаціональна компанія з виробництва програмного забезпечення для персональних комп'ютерів, ігрових приставок, ноутбуків і телефонів. Її продукція поширюється в 80 країн світу. Програма має переклад на 40 + мов. Головний офіс у Вашингтоні. Співробітників фірми на 2014 рік налічується 127 тис. Осіб. Продажі становлять 72, 9 млрд. Доларів, а прібіль15,5 млрд. дол.

Таблиця 1.1.

Динаміка середньостатистичного індексу транс націоналізації 2015-2019 рр.

Групи ТНК	2015	2016	2017	2018	2019	Зміни
Топ-25 ТНК з розвинених країн	47,30	58,00	60,00	63,00	71,00	↑
Топ-25 ТНК з країн, що розвиваються	45,30	56,00	58,00	61,00	69,00	↑
Топ-25 ТНК з країн ЦСЄ	31,30	32,00	34,00	37,00	35,00	↓
Топ-25 фінансових ТНК світу	56,3	67,0	69,0	72,0	73,8	↑
Індекс світової транснаціоналізації	45,2	47,9	55,25	58,25	62,2	↑

*Джерело: розроблено автором на основі: [72]

Таблиця 1.2.

Десятка лідерів ТНК за доходами 2019 (за даними Global Fortune 500)

з/п	Назва	Дохід (млн дол. США)	Зміна до попереднього року	Активи (млн дол. США)	Країна розташування
1	Walmart	482,13	-0,7%	199,581	США
2	State Grid	329,601	-2,9%	478,539	Китай
3	China National Petroleum	299,271	-30,2%	621,242	Китай
4	Sinopec Group	294,344	-34,1%	317,006	Китай
5	Royal Dutch Shell	272,156	-36,9%	340,157	Нідерланди
6	Exxon Mobil	246,204	-35,6%	336,758	США
7	Volkswagen	236,6	-11,9%	414,858	Німеччина
8	Toyota Motor	236,592	-4,5%	422,029	Японія
9	Apple	233,715	27,9%	290,479	США
10	BP	225,982	-37,0%	261,832	Великобританія

*Джерело: розроблено автором на основі: [71]

В додатку А, табл.1. представлено ТОП-10 найбільших ТНК світу.

Висновки до розділу 1

Розкрито особливості діяльності ТНК у 21 столітті, сутності та критерії визначення ТНК, розглянуто модель та розвиток теорії ТНК. Також було розглянуто індекс транснаціоналізації, який вираховує середнє арифметичне трьох величин: частка активів за кордоном у загальних активах компанії; частка продажів за кордоном у загальному обсязі продажів; частка персоналу, зайнятого на іноземних підприємствах, у загальній чисельності персоналу компанії. Також ми згадали про запропонований Хіршем метод, який припускає, що ТНК має визначений набір фірмових специфічних переваг чи переваг володіння, а загальні умови ризику однакові для кожної з досліджуваних альтернатив. Доведено, що компанії, які відносять до транснаціональних зазвичай характеризуються великим оборотом, наявністю філій, часткою іноземних активів, частка товарів продається за межами країни, де знаходиться компанія. Діяльність ТНК врегульовується на міжнародному, регіональному, міждержавному та національному рівнях. Діяльність ТНК та їх поширення має надзвичайно важливе значення для країни, в яку залучається іноземні інвестиції, створюються робочі місця та нові технології.

Констатовано, що ТНК мають свою типологію, зокрема : Для ТНК характерна трирівнева організація: а) материнська компанія; б) контрольовані філії; в) конкретні підприємства, тобто багатонаціональна корпорація складається з основної холдингової компанії та підконтрольних іноземних підприємств. На сьогодні ТНК займають значку частку у валовому внутрішньому продукті, у деяких країнах вони навіть можуть впливати на політичну діяльність. Характерними рисами сучасного етапу транснаціоналізації компаній є: швидке зростання масштабів діяльності, розширення географії ТНК. Підвищення ступеня «міжнародності» діяльності транснаціональних компаній у більшості країн, що характеризується часткою іноземних активів, обсягу продажів, зайнятих у корпоративних показниках.

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ ІНОЗЕМНИХ ТНК В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

2.1. Система матеріального виробництва транснаціональних компаній

В сучасних умовах в Україні існує низка потужних транснаціональних корпорацій, і їх діяльність суттєво впливає на економіку країни. Однак основну увагу слід приділити транснаціональним компаніям, які виробляють продукцію в Україні і, як результат, розвивають промисловий потенціал країни та створюють нові робочі місця.

Найбільш привабливими галузями української економіки для транснаціональних компаній є харчова промисловість, машинобудування та металообробка, фінанси, страхування та торгівля.

Потужні компанії з виробництва товарів швидкого користування (від англійських швидко споживаних товарів), які виробляють товари щоденного попиту (напої, закуски, побутова хімія, косметика тощо), набули широкого поширення в українській економіці. на ринок продуктів харчування та споживчих товарів, оскільки значно розширився асортимент товарів.

У сучасних умовах ми можемо спостерігати кілька чітких тенденцій на ринку товарів швидкого користування як у цілому світі, так і в Україні:

- уповільнення темпів зростання галузі;
- інтенсивна боротьба за частку ринку між виробниками;
- зміна форматів роздрібної торгівлі (збільшення частки мережевої роздрібної торгівлі);
- прискорення темпів зростання, впровадження новинок при скороченні життєвого циклу товарів [49].

Тож вважаємо за необхідне розглянути більш детально діяльність основних FMCG-компаній, які функціонують в Україні та оцінимо їх вплив на національну економіку Української держави.

Тож протягом останнього десятиліття в Україні діють понад 30 світових

транснаціональних корпорацій. Серед яких можна виділити Alcatel, British Petroleum, Coca-Cola, Danone, Hewlett Packard, Huawei, McDonalds Corporation, Metro Casg&Carry, Nestle, Nokia, PepsiCo, Procter&Gamble, Samsung, Shell, Siemens, SUNInbev, Toyota, Unilever. Проте на основну увагу заслуговують транснаціональні корпорації, які займаються виробництвом продукції на території України і, як наслідок, розвивають промисловий потенціал країни та створюють нові робочі місця.

Сьогодні в Україні найбільша кількість ТНК представлена у переробній промисловості. За версією Forbes, за підсумками першого півріччя 2019 року більшість з них була прибутковими, що буде відображено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Чистий дохід та прибуток ТНК, які займаються виробництвом на території України, млн.грн.

№ з/п	ТНК	Галузь	Прибуток	Чистий дохід/рік				
				2019↓	2016	2017	2018	2019
1	JT International	Тютюнова	463,9	6454,4	6799,3	6588,4	7103,7	3776,7
2	Philip Morris	Тютюнова	513,8	5095,8	5267,4	4789,8	5675,1	2907,3
3	Imperial Tobacco	Тютюнова	5,7	3848,9	4023,6	4300,7	4299,4	2233,8
4	Bunge	Агропром ислова	196,3	6118,4	6306,7	5288,6	5623,9	2088,4
5	ViOil	Харчова	1,6	3597,6	3799,7	3199,5	3359,8	2259,9
6	Nestle	Харчова	-479,5	5305,8	5408,9	5300,9	5305,5	2443,4
7	Shell	Нафтогазова	-34,9	4492,3	4386,9	3788,1	4155,8	1720,6
8	Toyota	Машинобудівна	281,6	4021,8	4144,5	4199,7	4377,6	1861,9
9	Procter&Gamble	Хімічна	164,5	5139,9	5333,1	5588,9	5733,1	2691
10	PepsiCo	Харчова	-462,2	6143,5	5990,3	5689,3	6068,5	3273,5

*Джерело: розроблено автором на основі: [47], [48],

Таблиця 2.2.

Найбільші транснаціональні корпорації, які вклали інвестиції у дочірні компанії, філіали і спільні підприємства в Україні у 2019 року

№ з/п	Корпорації»	Країна	Галузь	Обсяг вкладень, млн. грн.
1	McDonald's Corporation	Сполучені Штати Америки	Харчова промисловість	198,3
2	Nestlé S.A.	Швейцарія	Харчова промисловість	178,5
3	British American Tobacco	Великобританія	Тютюнова промисловість	166,8
4	British Petroleum	Великобританія	Нафтогазова промисловість	142,6
5	Procter&Gamble	Сполучені Штати Америки	Хімічна промисловість	135,1
6	Shell	Нідерланди	Нафтогазова промисловість	124,9
7	Coca-Cola	Сполучені Штати Америки	Харчова промисловість	121
8	Unilever	Великобританія Нідерланди	Харчова промисловість та побутова хімія	115,5
9	PepsiCola	Сполучені Штати Америки	Харчова промисловість	112,3

*Джерело: розроблено автором на основі: [48]

В Україні найбільшими транснаціональними корпораціями, які вклали значні фінансові ресурси, є Pepsi Cola з обсягом інвестиційних коштів - 250 мільйонів доларів, «Київстар GSM» - 240 мільйонів доларів, Coca-Cola - 230 мільйонів доларів та інші. Дані щодо вкладання інвестицій за 2013 року і найбільші транснаціональні інвестори України наведено у таблиці 2.2. Лідуючі позиції у 2019 року займають такі корпорації, як McDonald's, Nestle S.A., British American Tobacco та інші.

Однією з найвідоміших ТНК, які виробляють продукти харчування в Україні, є компанія Nestlé, що розпочала свою діяльність в країні у грудні 1994 року з відкриття у Києві представництва Societe pour l'Exportation des Produits Nestlé S.A. На початковому етапі основним завданням компанії було

просування на український ринок пріоритетних на той час брендів Nestle: NESCAFÉ, Nesquik, Maggi, Nuts та Friskies [48].

З 1998 року компанія Nestle почала виробничу діяльність на території України завдяки купівлі контрольного пакету акцій Львівської кондитерської фабрики «Світоч». Активізація діяльності представленої іноземної компанії на українському ринку проявилась у створенні Товариства з обмеженою відповідальністю «Нестле Україна» (у травні 2003 року). В цьому купує 100 відсотків акцій підприємства «Волиньхолдінг» (Торгова марка «Торчин»), що дозволяє зайняти лідируючі позиції на українському ринку у сегменті холодних соусів. У 2010 року «Нестле Україна» знову суттєво розширює своє присутність на ринку продуктів харчування в Україні, купуючи Товариство з обмеженою відповідальністю «Техноком» - ведучого українського виробника продуктів швидкого приготування під Торговою маркою «Мівіна».

Далі маємо відзначити зазначити, що починаючи з 2004 року Nestlé інвестувала в українську економіку близько 2,5 мільярдів гривень.

Отже, протягом уже багатьох років компанія Nestlé в Україні є беззаперечним лідером у сфері виробництва продуктів харчування. Сьогодні компанія просуває на українському ринку продукцію торгових марок NESCAFÉ, Nesquik, Coffee-mate, Nuts, KitKat, Lion, Purina, Gerber, Bistrot, «Світоч», «Торчин» та «Мівіна», на які існує значний попит серед вітчизняних споживачів [48]. Тож дана корпорація сплачує велику кількість податків до українського бюджету, створює багато робочих місць та забезпечує новітніми технологіями. Слід звернути увагу на діяльність компанії Danone, яка почала свою діяльність в Україні з 1998 року. У 2006 року компанія придбала молокозавод «Родіч» у Херсоні, який був модернізований і перейменований в «Данон-Дніпро». З червня 2010 року, в результаті злиття компаній Danone і «Юнімілк», в число українських активів «Danone-Юнімілк» увійшли три заводи - «Данон-Дніпро», де випускається більше 80 відсотків продукції Danone, завод «Галактон» в Києві і «Кремез» - в Кременчуці. Компанія реалізує в Україні молочні продукти під торговими марками «Актімель», «Активія»,

«Растішка», «Даніссімо», «Живинка», «Веселий пастушок», «Біобаланс», «Тема», «Простоквашино», «Галактон» [45].

Danone, яка діє в українській державі, підтримує сільськогосподарську галузь через співпрацю з приватними фермерськими господарствами, які виробляють молоко. В результаті такої співпраці впроваджуються новітні технології та покращується якість молочної продукції, що виробляється вітчизняними сільськогосподарськими підприємствами.

На ринку продуктів харчування слід також виділити такі міжнародні компанії як Coca-Cola, Kraft Foods (Mondelez International), PepsiCo, SUN Inbev, що виробляють продукти харчування та напої на території України. Діяльність зазначених компаній позитивно впливає на економіку України. Так, компанія Kraft Foods (Mondelez International) інвестувала у розбудову бізнесу на території української держави 200 мільйонів доларів. Впродовж останніх п'яти років представлена транснаціональна корпорація сплатила до державного бюджету України 800 мільйонів доларів [46].

Кока-Кола Беверіджиз Україна (вітчизняна компанія зі 100-відсотковим іноземним капіталом) входить до грецької розливної компанії Coca-Cola, яка працює в 26 країнах і є найбільшим виробником безалкогольних напоїв у Європі. Він обслуговує 500-мільйонне населення і в ньому працює близько 30 000 людей. Представництво Coca-Cola було відкрито в Україні в 1992 році. Coca-Cola стала однією з перших транснаціональних компаній, яка виявила бажання працювати на українському ринку. Продукція постачалася з-за кордону, частина з них вироблялась на заводі у Львові, а до 1998 року в Броварах було побудовано новий завод, який коштував Coca-Cola 270 мільйонів доларів США [54, с. 181].

У тютюновій галузі України слід виділити міжнародну компанію British American Tobacco, яка працює на ринку країни вісімнадцять років, яка представлена більш як на 180 ринках світу та стала першим іноземним інвестором у тютюнову галузь України. Зараз компанія ділить понад 90 відсотків внутрішнього ринку з іншими закордонними виробниками. У 1993

року було зареєстровано спільне підприємство British American Tobacco з Прилуцькою тютюновою фабрикою – Акціонерне Товариство «Тютюнова компанія В.А.Т. - Прилуки». Згодом глобальна корпорація довела свою частку в статутному фонді спільного підприємства з 65 відсотків у 1993 р. до 99.9 відсотків у 2006-му, скуповуючи акції в працівників підприємства. Інвестиції у виробництво перевищили 55 мільйонів доларів Сполучених Штатів Америки. У British American Tobacco Україна працює близько 1000 осіб, 12 з яких – іноземці. Компанія виробляє понад 20 марок цигарок. Обсяги виробництва у 2019 р. становити близько 24.8 мільярдів цигарок. У 2019 року сплачено 574 млн грн податків та зборів до бюджетів усіх рівнів, сукупні інвестиції в модернізацію фабрики та розвиток компанії – близько 100 млн.

Багатомільйонні інвестиції компанії в Прилуцьку тютюнову фабрику дали змогу модернізувати обладнання, збудувати на місці старих виробничих потужностей нове сучасне високо механізоване підприємство, а також вийти на якісно новий рівень продукції. На Прилуцькій тютюновій фабриці випускають такі марки, як KENT, Vogue, Pall Mall, Capri, Lucky Strike, Viceroy, «Прилуки Особливі». Наприклад за останній рік компанія сплатила до державного бюджету України податків на 3,6 мільярдів гривень [44].

Компанія Robert Bosch розгорнула бізнес в Україні у 1993 року як більшість інших компаній. До 1999 року українська Robert Bosch працювала як представництво, а пізніше Bosch зареєструвала повноцінну українську компанію, у якій працюють 117 осіб.

З 1994 року на українському ринку функціонує Закрите Акціонерне Товариство «Крафт фудз Україна» (КФУ), яке є українським підприємством, що входить до групи компаній «Крафт фудз інк.», найбільшого у світі виробника запованих продуктів харчування. На сьогодні Закрите Акціонерне Товариство «Крафт фудз Україна» є лідером на ринку в усіх категоріях, в яких представлено продукцію компанії: кава, шоколадні вироби, солоні снеки. До складу компанії входять Тростянецька шоколадна фабрика «Україна» (місто Тростянець, Сумська обл.) та Вишгородська філія з виробництва чіпсів і

фасування кави (село Старі Петрівці. Київська область). Третій український актив - невеликий завод з упакування кави - організований з нуля. Загалом Kraft Foods інвестувала у становлення українського підрозділу компанії 150 мільйонів доларів. У 2003 року український підрозділ компанії отримав у підпорядкування новий ринок Молдови а у 2005 року - нові території: Білорусь. Грузію. Вірменію та Азербайджан. З 2006 року на фабриці знаходяться виробничі потужності лінії з фасування розчинної кави торгових марок CARTE NOIRE. MAXWELL HOUSE. JACOBS. З 1995 р. Україна стала третьою країною в Європі (після Австрії та Німеччини), де розпочався повний цикл виробництва шоколаду «Корона», у 2007 році введено нову лінію виробництва шоколаду «MILKA» та «КОРОНА» [54, с. 181].

Серед міжнародних компаній, які виробляють засоби гігієни в Україні, слід виділити Procter&Gamble, продукція якої з'явилася на українському ринку ще у 1990 року. Проте офіс компанії було відкрито лише у 1993 року. З початку 1995 року компанія Procter&Gamble інвестувала близько 200 мільйонів доларів в основні кошти, оборотний капітал, дистрибуторську інфраструктуру, а також маркетингову підтримку своєї продукції.

У 1997 року компанія Procter&Gamble придбала фірму «Тамбрандс», завод в м. Бориспіль (Київська область), що випускає засоби жіночої гігієни. Більш ніж 80 відсотків продукції заводу експортується до країн Східної та Західної Європи, а також Північної та Латинської Америки.

Ще у 2004 року виробничі потужності Procter&Gamble в Україні поповнились заводом в м. Орджонікідзе (Дніпропетровська обл.), який виробляє такі товари, як миючі та чистячі засоби Gala, жіночі прокладки Only You, пральний порошок Дах та засоби по догляду за волоссям Shandy.

Procter&Gamble представляє на ринку України більш ніж 40 торгових марок, включаючи такі добре всім відомі, як Ariel, Tide, Pantene Pro-V, Safeguard, Camay, Pampers, Always, Tampax, Blend-a-med, Wella, Londa, Gala, Shandy, Gillette, Mach 3, Duracell, Oral B, Braun та інші. Поряд з цим, в Україні через дистрибуторів Procter&Gamble продається така продукція, як чіпси

Pringles, препарат від застуди Vicks, професійні стоматологічні засоби серії Blend-a-Med, косметика Max Factor, парфумерія Hugo Boss та інші відомі марки [47].

Таблиця 2.3.

Торговельні угоди компаній*

Сума, млн дол.США	Характер угоди
700	PepsiCo купила ТОВ «Сандора» (2007)
197	«Ренесанс Капітал» (Росія) купив корпорацію «Клуб сиру» (2007)
60—65	Orangina Group придбала КЗБН ВАТ «Росинка» (2007)
50	Bel Group - ВАТ «Шосткинський міськмолло комбінат» (2007)
130	SABMiller - донецький «Сармат» (2008)
6—7	Soufflet Group - ЗАТ Дніпропетровський пивоварний завод «Дніпро» (2008)
35—40	Dragon Capital та East Capital Bering Ukraine Fund - 70 % акцій компанії «Чумак» (2008)
10	Consons Capital (американський інвестбанк) - три молочних підприємства в АТ «Концерн АВЕК і Ко» (2008)
8	Tngon Agri - два елеватори в групі «Рамбург» (2008)
50	«ВелесКаттал» (Росія) придбала «Клуб сиру» (2009)
18	Gnipro Сатрап (Італія) - 99 % ЗАТ «Одеський завод шампанських вин» (2009)

*Джерело: розроблено автором на основі: [64, с. 205-207]

В інших видах економічної діяльності функціонує ряд транснаціональних корпорацій: компанія Knauf виробляє будівельні суміші; Metro Cash&Carry замається оптовою торгівлею товарів громадського споживання; Shell володіє комплексом автозаправних станцій та представництвами з продажу мастильних матеріалів; Huawei постачає та обслуговує обладнання для мобільного зв'язку інше.

Діючи в країні перебування, дочірні компанії набувають характеристик повноцінних платників податків відповідно до законодавства штату. Компанії сплачують різні податкові платежі, тим самим фінансуючи суспільні товари та послуги. Найбільш істотними є сплата податку на додану вартість (податок на споживання придбаних товарів та послуг); податки на прибуток працівників; внески на соціальне страхування; податок на прибуток (корпоративний

податок). В Україні транснаціональні корпорації є найбільшими платниками податків. В додатку Б, табл.1. Сума сплачених податків дочірніми компаніями ТНК, які діють в Україні, млрд. грн.

(Додаток Б)

Як відомо найбільша частка зайнятого населення в Україні зосереджена в такій галузі як торгівля, а саме близько 850 тисяч осіб або 4 відсотки від загального штату працівників у компаній України.

У структурі зайнятого населення України, а саме 20.4 мільйонів осіб 390.3 тисяч працює у компаніях наприклад тільки однієї харчової промисловості, що становить 1.8 відсотки загальної кількості зайнятого населення. Також варто виділити найбільші угоди харчової промисловості протягом останніх 13 років.

Транснаціональні корпорації в Україні: 1 відсотки маржі (160 місце з 205 країн), \$50 000 інвестицій на працівника (162 місце), 50 відсотків операцій – внутрішньо групові (у середньому по іншим країнам світу – 30 відсотків), доходи транснаціональних корпорацій – 17 відсотків від внутрішнього валового продукту (60 відсотки у середньому по світу), 1 відсоток податкового навантаження (сплачені податки/дохід, у середньому по іншим країнам світу – 2 відсотки). [32, с. 254]

Для транснаціоналізації виробництва як системи характерні:

- наявність широких вертикальних та горизонтальних гнучких зв'язків між елементами системи: виробничими, торговими та комерційними підприємствами, кредитно-фінансовими установами;
- поява нових інтегративних властивостей системи (синергетичні ефекти від функціонування суглобів);
- постійні перетворення внутрішньої структури під впливом зовнішнього середовища. Тобто транснаціональні утворення належать до типу відкритих складних економічних систем, оскільки існують зв'язки з іншими економічними системами, визначають процес самоорганізації та стабільні механізми адаптації до змінних зовнішніх умов.

Серед якісних характеристик, що створюють велику стабільність

транснаціонального виробництва, можна виділити:

- наявність міжнародної виробничої структури, заснованої на розвиненому розподілі праці між підрозділами, розташованими в різних країнах;
- реалізація централізованої фінансової політики в рамках транснаціонального формування;
- проведення єдиної науково-технічної політики; використання єдиного організаційно-інформаційного механізму для прийняття стратегічних рішень та координації діяльності транснаціональних підрозділів;
- контроль над акціонерним капіталом [32, с. 254].

Таким чином, система транснаціонального виробництва має єдину виробничо-технологічну, організаційно-інформаційну, соціально-економічну основу, яка відносно не залежить від параметрів ефективності місцевих сегментів (національних економік, де розташовані окремі структурні підрозділи).

Більшість транснаціональних компаній іноземного походження, представлених на українському ринку, спеціалізуються на харчовій промисловості та торгівлі. На українському ринку немає таких великих промислових концернів, як Westinghouse та Exhon Mobile. Єдиним винятком є Mittal Steel. Для транснаціональних компаній з Європейського Союзу та США найбільш привабливими є:

- українська харчова промисловість: швейцарська харчова компанія Nestle, бельгійська ABINBev, американська Kraft Foods та Coca-Cola Comrany, англо-голландська Unilever лідирують у світовій харчовій промисловості;
 - торгові підприємства: Wal-Mart Stores, Carrefour SA, McDonald's Corporation вже вийшли на український ринок;
 - фінансовий сектор: найбільшим представником міжнародних транснаціональних корпорацій тут є Raiffeisen International Bank-Holding AG;
 - Фармацевтика: в Україні відомі німецькі BASF SE та Bayer AG [62, с. 62].
- Як бачимо, іноземні компанії не прагнуть вкладати кошти у

високотехнологічні галузі, а більшість інвестицій спрямовують на торгівлю, переробну промисловість, нерухомість та будівництво. Загалом, інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності. Так, на підприємствах промисловості зосереджено 30,8 відсотків загального обсягу прямих інвестицій в Україну, у фінансових установах - 29,1 відсотків.

В Україні ТНК умовно розділилися щодо місцевого бізнесу на дві великі групи: компанії, які не мають достатньо реальних конкурентів серед місцевої промисловості (наприклад, виробник засобів гігієни Procter & Gamble або тютюнові компанії), і корпорації, чії інтереси прямо торкаються багатьох українських підприємств (виробники пиво-безалкогольної продукції, такі як «Кока-кола» і Sun Interbrew).

Але лише українські виробники реально конкурують між собою - позиції транснаціональних корпорацій на ринку в більшості випадків залишаються незмінними. По-перше, можуть дозволити собі зазнати збитків у певному регіоні, компенсуючи зростання доходів інших іноземних філій. По-друге, ТНК забезпечують сильний правовий та політичний імунітет проти «особливостей ведення бізнесу» в Україні. По-третє, вони мають незаперечні переваги в маркетингу та величезні рекламні можливості. Найчастіше українські компанії копіюють лише оригінальні ідеї просування товару у конкурентів зі світовим ім'ям. Ми можемо передбачити, що транснаціональні компанії в Україні не матимуть проблем у майбутньому. У тютюновій промисловості монопольне становище Філіпа Морріса, БАТ та інших тютюнових гігантів може бути підірване лише в результаті активних антикурських кампаній, до яких українське суспільство ще не готове. У секторі швидкого харчування молоді українські компанії навряд чи зіткнуться з серйозною конкуренцією з боку McDonald's. Coca-Cola повинна буде докласти найбільших зусиль, щоб зберегти свою частку на українському ринку. Українські виробники безалкогольних напоїв мають хороший потенціал для збільшення виробництва, що все ще стримується конкуренцією між вітчизняними виробниками на внутрішньому ринку та відсутністю державної підтримки.

Частка валового внутрішнього продукту України у продуктах, що виробляються транснаціональними та національними корпораціями, постійно зростає. Слідом за світовими корпораціями продовольства та споживання на ринок України вже вийшли серйозні транснаціональні виробники високотехнологічних продуктів, такі як Apple та Alcatel. І в цих сегментах ринку вітчизняні виробники взагалі не мають шансів на перемогу.

В додатку В, табл.1. відображено Особливості організаційної та діяльнісної структури українських та зарубіжних ТНК. (Додаток В) Таким чином, ми приходимо до загального висновку, що залучення транснаціональних корпорацій в Україну, а також оптимальний розподіл прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності можливі лише за умови покращення інвестиційного клімату в країні.

Тому, на наш погляд, комплекс заходів для вирішення цієї проблеми повинен включати: 1) Подолання бюрократичних бар'єрів та корупції, що забезпечить чітку законодавчу базу для інвестиційної діяльності. Відповідність українського законодавства сучасним нормам світової економіки у сфері інвестицій, чіткість законодавства та відповідність його нормам допоможуть поліпшити інвестиційний клімат, а отже, збільшити прямі іноземні інвестиції. 2) Введення податкових та митних пільг, субсидій, субвенцій, бюджетних позик. Ці заходи не лише залучать додаткові іноземні інвестиції, але також заохотять іноземні компанії розвивати пріоритетні види економічної діяльності для української економіки. Крім того, існує необхідність у створенні таких умов, які не обмежували б можливостей вітчизняних виробників в результаті отримання певних преференцій іноземними компаніями.

Головною метою цих заходів є захист вітчизняних підприємств в умовах інтеграції країни у світову економіку. 3) Макроекономічна та політична стабільність, що позитивно вплине на імідж України як інвестиційно привабливої країни. 4) Підвищення рівня життя населення в Україні, що збільшить попит на товари та послуги міжнародних компаній та спонукає їх до розвитку в країні промислових підприємств.

2.2. Місце транснаціональних компаній у сфері послуг

Здебільшого, приймаюча країна отримує додаткові ресурси у вигляді капіталу, технологій, що, безперечно, стимулює її розвиток. Виникає також соціальний ефект – зменшення безробіття, зростання кваліфікації зайнятих, опанування ними передовим управлінським досвідом, але разом з цим також є негативні наслідки цього процесу взаємодії: надмірна експлуатація природних, трудових та інтелектуальних ресурсів: політичний тиск: доведення до банкрутства місцевих компаній та їх поглинання: іноді використання застарілих, екологічно небезпечних технологій.

Для транснаціональних корпорацій - в прямій пропорційності, тобто максимально позитивний ефект – максимізує негативний для приймаючої сторони (здебільшого для країн, що розвиваються). Досягнення балансу інтересів між діяльністю транснаціональних корпорацій та національних економік (приймаючої сторони) – стимулює добробут і розвиток суспільства, створює і підтримує ділове середовище, максимізує прибуток і прибутковість інвестицій, забезпечує довгостроковий ріст продуктивності. Дотримання вимог міжнародних стандартів гарантує відповідність інтересів корпорацій, інвесторів і суспільства, обмежуючи зловживання владою, перекачування активів, фінансові і моральні ризики, розтрату корпоративно-керованих ресурсів, що можуть бути викликані корисливою поведінкою корпоративних інсайдерів на шкоду інвесторам і суспільству.

Транснаціональним корпораціям належить вирішальна роль у глобалізації світової економіки. Кількість транснаціональних корпорацій та їх філій у світі щороку зростає. До сьогодні немає одностайної думки щодо їх точної кількості, але за даними Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі й розвитку, у всьому світі налічується близько 82 000 транснаціональних корпорацій, що мають 810 000 зарубіжних філій. Згідно з оцінками аналітиків, експорт зарубіжних філій транснаціональних корпорацій складає приблизно 1/3 від загальносвітового експорту товарів та послуг, ринкова капіталізація окремих

транснаціональних корпорацій перевищує 500 мільярдів доларів, а щорічні обсяги продажів становлять 150-200 мільярдів доларів.

За даними Організації Об'єднаних Націй, транснаціональні корпорації володіють майже 90 відсотків прямих іноземних інвестицій світу, що збільшує економічний потенціал країн, у яких діють дочірні підприємства чи філії транснаціональних корпорацій, їхній платіжний баланс, сприяє модернізації економіки та передачі інновацій.

У сучасних умовах приймаючі країни, як розвинуті, так і ті, що розвиваються, як правило, сприяють діяльності транснаціональних корпорацій на своїй території. Транснаціональні корпорації здійснюють інвестиції, приносять нові технології виробництва й управління, збільшують внутрішній валовий продукт, позитивно впливають на платіжний баланс, збільшуючи експортну виручку або знижуючи імпорт – ці зміни укріплюють економіку країни, підвищують рівень життя її громадян.

Транснаціональні корпорації мають також позитивний соціальний вплив на економіку приймаючої країни. Відкриваючи свої філії в різних державах світу, вони сприяють зайнятості місцевого населення, включаючи висококваліфіковані кадри науково-технічних працівників, менеджерів та інше. Транснаціональні корпорації діють через свої дочірні підприємства й філії в десятках країн світу за єдиною науково-виробничою і фінансовою стратегією, що формується в головних центрах транснаціональних корпорацій [63, с. 199].

Робота на підприємствах транснаціональних корпораціях часто приводить до підвищення освітнього й професійного рівня місцевих кадрів. Як правило, саме через канали транснаціональних корпорацій відбувається запозичення нової (для певної країни) технології виробництва й упровадження нової техніки [63, с. 203].

Інтернаціоналізація НДДКР (НДДКР – це аббревіатура, що розшифровується як науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи, що розуміються як сукупність робіт, які спрямовані на появу нових знань і практичне їх застосування при розробці та створенні нової технології або

вироби, в англійській мові використовується термін «Research & Development» (R&D) та інноваційної діяльності виступає новим важливим компонентом світової глобалізації. Передавання інноваційних технологій сприяє економічному розвитку держави, зростанню ділової активності населення. ТНК зазвичай здійснюють НДДКР там, де пізніше розміщують виробництво, прагнучи таким чином адаптувати свою продукцію до місцевих умов. Так наприклад щорічні витрати на НДДКР американських ТНК «General Motors», «Ford» і «IBM» складають 2-3 мільярдів доларів, що перевищує бюджети на науково-дослідні роботи багатьох країн.

У результаті діяльності транснаціональних корпорацій в економіці приймаючої країни розвиваються окремі види нових виробництв, що, безумовно, позитивно впливає на розвиток галузевої структури економіки. Зокрема, це стосується галузей інфраструктури, енергетики й деяких інших сфер виробництва. Але водночас не виключений диктат та нав'язування своїх власних умов країні, яка виступає приймаючою стороною. Рішення приймаються за кордоном на основі глобальних інтересів транснаціональних корпорацій. Наприклад, в Україні спостерігається негативний вплив експансії іноземних транснаціональних корпорацій на ряд областей української економіки, у першу чергу, це стосується автомобілебудування, тютюнової та харчової промисловості; домінування експортних стратегій завоювання ринку й переважаюча орієнтація ліцензійних та інвестиційних стратегій, що застосовуються в Україні, на отримання короткострокових прибутків і відтік коштів [19].

Отже, з кожним роком транснаціональні корпорації усе більше впливають на розвиток економічних систем та на хід розвитку світової економіки в цілому. Експорт зарубіжних філій транснаціональних корпорацій складає приблизно 1/3 загальносвітового експорту товарів і послуг. Нині транснаціональні корпорації контролюють більше 57 відсотків світового промислового виробництва, 68 відсотків міжнародної торгівлі, володіють майже 90 відсотків прямих іноземних інвестицій світу, що збільшує економічний потенціал країн-

реципієнтів, їхній платіжний баланс, сприяє модернізації економіки та передачі інновацій.

На українському ринку присутні більше 30 світових транснаціональних корпорацій: Wal-Mart, McDonalds Corporation, Nestle, Coca-Cola, Metro Cash&Carry, British American Tobacco та інші. Капітал західних транснаціональних корпорацій тут в основному зосередився у харчовій та тютюновій промисловості, торгівлі, фінансах, енергетиці, тобто в галузях зі швидкою оборотністю капіталу й забезпеченими ринками збуту. Це є свідченням, що Україна стає менш цікавою для промислових транснаціональних корпорацій.

Нині спостерігається чітка тенденція зростання надходжень приватних іноземних інвестицій в Україну, але цей показник у перерахунку на душу населення, порівняно з іншими країнами, є досить низьким: у розвинених країнах він становить близько 4-5 тисяч доларів Сполучених Штатів Америки на рік, тоді як в Україні - 979 доларів Сполучених Штатів Америки.

Як бачимо, іноземні компанії не прагнуть вкладати кошти у високотехнологічні галузі, а більшість інвестицій спрямовують на торгівлю – галузь, яка дозволяє швидко отримувати високі прибутки. Переробна промисловість також виступає пріоритетною галуззю для іноземних інвесторів, що є позитивним для економіки України.

Адже саме переробна промисловість дозволяє виробляти кінцевий продукт і оновлювати технологію переробки. Наступними за пріоритетністю є галузі нерухомості та будівництва. Ці дві галузі традиційно привабливі для іноземних інвесторів в економіках, що розвиваються. Іноземні інвестиції у будівництво дозволили Україні зайняти вигідну позицію на світовому ринку в цій галузі. Україна активно експортує послуги будівництва на світовий ринок.

Однак негативними залишаються показники в основних галузях економіки України: добувна промисловість, сільське господарство, енергетична галузь. Недоінвестування цих галузей призводить до їх відставання від міжнародного рівня, старіння обладнання, його руйнації [32, с. 255].

Сфера послуг, як і сфера матеріального виробництва, під впливом глобалізаційних процесів поступово трансформується та змінюється і так само підпадає під вплив транснаціональних корпорацій.

Активному розвитку сфери послуг сприяє науково-технічна революція: виникають нові види послуг, зникають технічні бар'єри в їх передачі, що робить їх доступними для світового ринку. Водночас підвищення витрат сервісних транснаціональних корпорацій на НДДКР супроводжується інтернаціоналізацією цих операцій та стандартизацією якості послуг у всьому світовому просторі.

Переорієнтація інвестицій транснаціональних корпорацій на сектор послуг може пояснюватися тим, що більшість послуг не можуть виступати предметом зовнішньої торгівлі: вони повинні вироблятися у місці їх споживання і в той момент, коли вони споживаються. Тому основним інструментом виходу сервісних транснаціональних корпорацій на зовнішні ринки виступають прямі іноземні інвестиції (ПІІ). Одночасно країни здійснили лібералізацію своїх режимів, що регулюють інвестиції у сектор послуг, що дозволило збільшити притік капіталу, особливо в галузі, які раніше були закритими. Позитивна динаміка зростання прямих іноземних інвестицій зберігалася до початку світової фінансової кризи [65, с. 125].

Іноземне інвестування у сектор послуг забезпечує приплив фінансових активів в економіку приймаючої країни, ці кошти виступають чистим додатком до потоків ресурсів. Фінансова міцність ТНК разом з їх властивістю реалізовувати комплексні системи та керувати ними дозволяють корпораціям швидко розширити можливості по наданню капіталомістких послуг, наприклад, послуг в галузі телекомунікацій та транспорту.

Разом з тим, відсутність належної урядової політики в економіці трансформаційних країн та механізмів регулювання діяльності ТНК у сфері комунального господарства, в галузях інших базових послуг може призводити до зростання цін, нерівномірного розподілу послуг та обмеження доступу до послуг для найбільш вразливих верств населення.

Серед найвідоміших транснаціональних корпорацій, що відкрили дочірні компанії, філіали та спільні підприємства в Україні, слід відзначити шведсько-швейцарський концерн ASEA – Brown Boveri (ABB) в електротехнічній галузі, SKF – у машинобудуванні, Tetra-pak – пакувальний, Procter & Gambel, Unilever, Dow Chemical Company – у хімічній, „Лукойл” – у нафтопереробній, Damen Shipyards – судно-будівництві.

У тютюновій промисловості домінують інвестиції відомих американських та британських транснаціональних корпорацій Reynolds, Philip Morris Inc., British American Tobacco, в пивоварінні – інвестиції консорціуму скандинавських фірм Balticbeverage Holding, бельгійської транснаціональної корпорації Interbrue.

У харчовій індустрії функціонують дочірні підприємства транснаціональних корпорацій KraftJacobs, Nestle, Coca-Cola, Cargill.

А такі всесвітньовідомі ТНК як BP (British Petroleum) та Royal Dutch Shell робили спроби входження в нафтовий ринок України, але відмовилися від своїх намірів працювати в нашій країні через нестабільність нормативної законодавчої бази та високу собівартість робіт [1, с. 78].

Однак, Україні, як і іншим країнам, що розвиваються, необхідно обережно ставитися до припливу транснаціонального капіталу, оскільки механізми проникнення транснаціональних корпорацій у сферу послуг можуть приносити таким країнам-реципієнтам як вигоди, так і додаткові витрати (табл. 2.6.).

Так, наприклад для проведення Євро-2012 в Україні, у зв'язку з нерозвиненістю готельної інфраструктури, наявності дефіциту готелів і низької якості послуг провідні ТНК в цій сфері, такі як: Starwood Hotels & Resorts Inc, Wyndham Hotel, Rezidor Hotel Group, Marriott, Hyatt і Radisson зробили інвестиції в ринок готельних послуг України [38, с. 43]. У сфері банківських послуг продовжується тенденція придбання українських фінансових компаній іноземними інвесторами, які в свою чергу вводять на український ринок транснаціональних корпорацій в сфері страхування.

Таблиця 2.6.

Вплив транснаціональних корпорацій на ринок послуг країн, що розвиваються*

Позитивні фактори	Негативні фактори
Організація, філій, дочірніх компаній саме в тих країнах, де вони «більш усього потрібні»	Посилення конкуренції на внутрішньому ринку, занепад вітчизняного виробника послуг
Зростання зайнятості населення в третинному секторі	Різке зростання транскордонного злиття і поглинання сервісних компаній
Свобода пересування факторів виробництва, товарів та послуг	Відтік капіталу, перерахунок прибутку в промислово розвинуті країни
Доступ до більш якісних, дешевих ресурсів, технологій	Уникнення оподаткування прибутку
Розвиток науково-технічної сфери	Встановлення монопольних цін на послуги
Розширення інноваційної діяльності	Занепад галузей економіки, які не є привабливими для транснаціональних корпорацій
Якісний розвиток виробництва послуг	Вплив транснаціональних корпорацій на економічну владу країни

*Джерело: розроблено автором на основі: [38, с. 43]

Особливе місце в системі світового ринку послуг належить туристичним послугам як самостійній галузі світової економіки, яка складається з розгалуженої організаційної структури туристичних агенцій, видавничих і маркетингових підприємств, готельних мереж тощо.

Учасниками міжнародного ринку туристичних послуг, в першу чергу, є громадяни промислово розвинутих країн, які подорожують до інших країн. Основними чинниками, що спонукають іноземні і вітчизняні компанії надавати туристичні послуги, є такі [9, с. 162-164]:

- економічні – передбачають досягнення максимальної корисності та забезпечення прибуткового фінансування будь-якого підприємства (фірми), що займається наданням туристичних послуг за рахунок задоволення найвибагливіших проблем споживачів – туристів, що, своєю чергою, забезпечує надходження додаткових коштів до бюджету;
- соціально-політичні – передбачають розвиток і встановлення дипломатичних взаємовідносин між різними країнами міжнародного простору,

що відрізняються економічними механізмами, культурою господарювання, національним складом, устроєм тощо, завдяки міжнародному туризму;

- аналітичні – спрямовані на дослідження економічних, кліматичних, екологічних умов для визначення можливості подальшої міграції;
- пізнавальні – характеризують допитливу натуру людини, підкріплену відповідною платоспроможністю. Ця група чинників обумовлює інтерес до історичних, культурних, природно-кліматичних об'єктів.

Можна виділити такі передумови розвитку транснаціоналізації ринку туристичних послуг [4, с. 53-54; 3]:

- надання міжнародних туристичних послуг є особливим видом діяльності. Порівняно з міжнародною торгівлею товарами туристичні послуги не є мобільними. Міжнародний туризм є переміщенням споживачів цих послуг, тобто туристів;
- особливості розрахунку прибутку від міжнародного туризму (різниця між надходженнями від туризму та міжнародними туристичними витратами). За даними Всесвітньої туристичної організації, у світі нараховується 15 країн, які спеціалізуються на туристичних послугах, в яких надходження від туризму перевищують прибутки від експорту;
- туристичний бізнес, особливо міжнародний, є доволі прибутковим як для держави, так і для економічних суб'єктів на мікрорівні, дає швидкий економічний ефект (окупність становить 2-4 роки, а витрати на створення одного робочого місця є у 20 разів меншими, ніж у промисловості). При цьому туристичні послуги не вичерпуються, відтворюються безперервно, існує можливість їх постійного удосконалення;
- туристичний бізнес є сферою економіки, яка потребує участі значної кількості робочої сили, що зумовлено специфікою процесу надання туристичної послуги, який включає цілий комплекс послуг, що надаються туристам протягом відпочинку. Індустрія туризму відноситься до числа найбільш трудомістких галузей;
- витрати іноземних туристів в країні перебування мають потрійний

вплив на економіку країни: збільшення прибутку туристичних фірм, підвищення попиту з боку туристичного сектора на товари та послуги постачальників, збільшення особистих прибутків населення, пов'язаного з туристичним бізнесом;

➤ міжнародний туризм як вид економічної діяльності є джерелом надходження валюти.

Загалом, за даними ЮНКТАД, в Україні зафіксовано близько 7000 філій іноземних ТНК. тоді як у світі в цілому їх налічується 800 тис., тобто це 0.9 відсотки їхньої загальної кількості. Показник кількості філій іноземних ТНК України значно поступається показникам таких більш «транснаціоналізованих» країн, як Румунія - 71 318 філій. Чеська Республіка - 71 385. Угорщина - 28 772. Польща - 35 840 філій іноземних компаній.

Вказаний невисокий показник є наслідком невизначеної політики щодо залучення прямих іноземних інвестицій в Україну та майже повної відсутності чіткої політики щодо інвестування за кордон шляхом підтримки, насамперед, процесів концентрації національного капіталу та надання йому відповідного політичного сприяння.

Значна частка прямих інвестицій, що надійшли в Україну, належить провідним ТНК. таким як: Mittal Steel. Coca-Cola. British American Tobacco. Henkel Bautechnik, Robert Bosch. Kraft Foods, Nestle. McDonalds. МТС (ВАН «Мобільні телесистем»), Лукойл та інші.

В Україні діють кілька десятків великих за світовими масштабами транснаціональних корпорацій Найбільший обсяг інвестицій протягом 2011-2019 рр. здійснили саме перелічені компанії.

Наприклад, компанія Mittal Steel Germany GmbH (Німеччина) входить до складу міжнародного холдингу Mittal Steel - найбільшого у світі виробника сталі. До складу Mittal Steel Germany GmbH входить три заводи - Mittal Steel Ruhrort. Mittal Steel Hamburg і Mittal Steel Hochfeld. Компанія Mittal Steel Germany GmbH у 2005 році придбала 93.02 відсотків пакета акцій Відкритого акціонерного товариства «Криворіжсталь». У 2006 році компанія оголосила про

злиття з компанією Arcelor. Нині «Arcelor Mittal Кривий Ріг» (Екс-Криворіжсталь) є міжнародним лідером металургійної галузі, працює більш ніж у 60 країнах світу та є найбільшого в Україні виробником металопродукції. частка якого на ринку досягає 20%. Комбінат з кожним роком збільшує виробництво продукції. а саме сталі, готового прокату, чавуну, агломерату та інших видів металургійної продукції. Завод забезпечує робочими місцями 56 тисяч осіб (0.3 відсотки від загальної кількості працюючих у країні). До 90 відсотків продукції комбінат експортує. Варто відзначити, що Арселор міттал інвестував 1.5 мільярдів доларів Сполучених Штатів Америки в модернізацію Відкритого акціонерного товариства «Arcelor Mittal Кривий Ріг» [54, с. 180].

Висновки до розділу 2

Отже, аналізуючи місце трансакціональних компаній у сфері послуг маємо відзначити, такі особливості послуг як нематеріальний характер, неможливість накопичення та складування, нерозподільність виробництва і споживання в часі та просторі багатьох із них, переважання стратегії «слідування за клієнтом» визначають вибір того чи іншого механізму функціонування та проникнення трансакціональних компаній, встановлення трансфертних цін, застосування аутсорсингу та специфіку ринкового ціноутворення. Ці особливості одночасно стримують та приваблюють корпорації світового масштабу до подальшої активної діяльності, окреслюючи тим самим їх все більш важливе місце у третинному секторі.

Таким чином, треба узагальнити, що поряд із цим, світова фінансова криза показала спроможність ТНК швидко пристосовуватися до зміни кон'юнктури ринку, переносити власні виробничі потужності в країни БРІКС, де виробництво є дешевшим. У посткризовий період виникає необхідність гармонізації та удосконалення регулювання фінансових та інвестиційних аспектів функціонування сервісних трансакціональних компаній, розвитку інституційного забезпечення особливо у країнах-реципієнтах, які найчастіше є країнами, що розвиваються. Україна на сьогоднішній день потребує розробки законодавчої бази, яка б дозволила не лише обмежувати негативний вплив іноземних трансакціональних компаній на національну економіку, але й сприяла створенню власних сервісних корпорацій в комп'ютерній індустрії. На сучасному етапі розвитку трансакціональних компаній в Україні характеризується загостренням економічної та політичної ситуації в Україні на тлі глобальної кризи. Характерним стає зниження обсягів діяльності ТНК таких гравців як: Swedbank. Credit Europe Bank. Société Generale та інші та взагалі вихід з ринку таких гравців як: Geely. BG Capital. Home Credit Group. Commerzbank.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми діяльності ТНК в економіці України

Дослідження зарубіжної та вітчизняної літератури з питань транснаціоналізації економіки показало, що цей процес має як позитивні, так і негативні наслідки. Для кожної окремо взятої країни такі наслідки будуть специфічними, водночас при розвитку національної економічної системи України необхідно враховувати узагальнені фактори.

Негативними рисами ролі транснаціоналізації у розвитку сучасної національної економічної системи України є насамперед: 1. посилення конкуренції на внутрішньому ринку, занепад вітчизняних виробників;

2. поступове руйнування національного економічного державного суверенітету – поява наднаціональних економічних суб'єктів – транснаціональних компаній; 3. різке зростання транскордонних злиттів та поглинань вітчизняних компаній; 4. розміщення на території держави трудомістких, енергоємних та матеріаломістких, екологічно небезпечних виробництв; 5. відтік капіталу, переказ прибутку в промислово розвинені країни; 6. уникнення оподаткування прибутку; 7. розподіл фінансових ресурсів країни між великими транснаціональними компаніями з обмеженим фінансуванням середнього бізнесу; 8. занепад галузей, не привабливих для транснаціональних компаній; 9. вплив транснаціональних компаній на економічну потужність країни.

Одним з основних недоліків функціонування транснаціональних компаній в Україні для вітчизняних виробників є нездатність утримувати конкурентні позиції порівняно з великими міжнародними корпораціями. В даний час на українському ринку працює понад 30 транснаціональних компаній. Їхні інтереси в основному зосереджені на таких сферах, як

телекомунікації, електроенергетика, нафтохімічна промисловість, сільське господарство, харчова та тютюнова промисловість, громадське харчування, виробництво побутових товарів та засобів гігієни.

Однак діяльність транснаціональних компаній в Україні має негативні фактори. Одним з таких факторів є нездатність вітчизняних виробників конкурувати з великими транснаціональними компаніями. В умовах нерозвиненості технологій та нестабільного фінансового стану деякі вітчизняні підприємства почуються лідерами певних галузей. Зіткнувшись з провідними світовими компаніями, що мають активи в сотні мільярдів доларів, більшості з них доводиться відмовлятися від власних амбіцій, щоб мати можливість отримати доступ до нових ринків, технологій та інвестиційних ліній як частина ТНК [6].

Водночас зростає залежність вітчизняної економіки від провідних транснаціональних компаній світу і частково втрачається свобода вибору власного шляху економічного розвитку. Тому Україні слід враховувати всі можливі перепони та використовувати позитивний ефект від діяльності транснаціональних компаній. Результат діяльності транснаціональних компаній залежатиме не тільки від самих транснаціональних компаній, але й від державної політики країни перебування. Держава повинна створити умови для економічного зростання, насамперед, ефективне податкове законодавство, підтримку національної валюти, що сприятиме активізації та успішному функціонуванню великого капіталу [53].

Загалом, здатність окремих держав протистояти тиску потужних транснаціональних компаній доводиться вважати досить обмеженою. Тому головним завданням є не протистояння чи боротьба з впливом великих іноземних транснаціональних компаній, а узгодження їх інтересів зі стратегічними пріоритетами економіки України [55].

Останні роки українські компанії все активніше здійснюють транснаціоналізацію своїх операцій. Їх діяльність виходить за межі національної економіки, вже не обмежуючись збільшенням обсягів експортно-

імпорتنих операцій, а перетворюючись на повноцінні транснаціональні корпорації. До найбільших ТНК в Україні відносять: «УкрАВТО», «Індустріальний Союз Донбасу» (ІСД), «ROSHEN», «Систем Кепітал Менеджмент» (СКМ), «Граніт», «Шаркон», «Кераміст» та інші.

Одна з найбільших - це автомобільна ТНК «УкрАВТО». Вона - найбільший виробник, дистриб'ютор і сервісний постачальник в Україні. До складу компанії відносять: два заводи з виробництва автомобілів в Україні і два в Польщі, 10 заводів з виробництва комплектуючих в Україні та 12 - у сусідній Польщі, 414 сервісних центрів, 476 автосалонів і пунктів продажу. У 2012 року обсяг ринку виріс на 10 відсотків у порівнянні з минулим роком і склав 218,7 тисяч легкових автомобілів, при цьому випуск транспортних засобів компанією скоротився на 3,3 відсотків. Але, не зважаючи на це, чистий прибуток компанії в минулому році сягнув 182,066 млн грн, тобто зростання відбулося на 42 %.

Компанія «Рошен» має виробничі потужності у трьох країнах, а продукція представлена більше ніж в 11 країнах світу. Це одна з найбільших корпорацій з виробництва солодошів у світі (за версією Candy Industry Top 100 - 18 місце в світі), щорічне виробництво 450 тисяч тонн продукції. За підсумками 2019 року чистий прибуток компанії скоротився, хоча вартість активів збільшилась на 69,2 відсотків і становила близько 2,2 млрд грн [27].

ІСД - це металургійна корпорація, що була заснована в 1995 року. До її складу входять 5 найбільших металургійних активів і 10 менших комбінатів і заводів в Україні, Угорщині та Польщі. Міжнародна команда «Індустріального Союзу Донбасу» нараховує близько 40 тисяч працівників. «Систем Кепітал Менеджмент» - українська багатогалузева група, що включає більше 100 підприємств у сфері металургії, енергетики, фінансів, телекомунікації, медіа та інших секторів економіки. Географічний діапазон компанії включає Україну, Росію, Сполучених Штатів Америки, Італію, Великобританію, Швейцарію та Болгарію. У корпорації працює близько 300 тисяч осіб, а активи компанії на 2012 року склали близько 28,5 мільярдів доларів. [27].

За Рейтингом Forbes визначено 200 найбільших приватних компаній України. Закономірним є те, що приблизно 10 відсотків рейтингу оновлюється завдяки появі молодих компаній, для більшості яких місце звільнилося через триваючу консолідацію великих ринків. Наприклад, група ДТЕК, що займає другу позицію (у 2012 року вперше придбано вугільні активи за межами України - до складу ДТЕК увійшли ОАО «Шахтоуправление «Обуховская», ОАО «Донской антрацит» та ООО «Сулинаантрацит», які розташовані в Російській Федерації). Серед американських транснаціональних компаній також спостерігається суттєва інвестиційна зацікавленість українським сегментом. До таких найбільш потужних компаній належать Coca-Cola, SigmaBleyzer, Western NIS Enterprise Fund, McDonald's, Kargill, Procter & Gamble, AES, "Johnson&Johnson" [57, с. 37].

Однією з ознак сучасних ТНК, що є позитивним наслідком їх діяльності як для базових, так і для приймаючих країн, є їх величезні витрати на дослідження та розробки (НДДКР). Наприклад, щорічні витрати General Motors, Ford та IBM становлять 2-3 мільярди доларів, що перевищує бюджети досліджень багатьох країн [17, с. 89]. Сьогодні лабораторії та дослідницькі центри ТНК проводять основну частину досліджень та розробок. У той же час приймаючі країни відіграють все більшу роль у науково-технологічній ТНК.

3.2. Перспективи розвитку транснаціональних компаній в Україні

Аналіз діяльності транснаціональних компаній в Україні дозволяє виявити низку позитивних та негативних факторів, що впливають на економіку країни. До позитивних факторів належать:

1) удосконалення виробничої бази України. Виробництво товарів та послуг іноземними компаніями в країні призводить до будівництва нових підприємств, модернізації або розширення діючих.

2) впровадження науково-технічного прогресу в країні. Ввезення в країну технологій дозволяє поліпшити якість продукції, підвищити рівень її конкурентоспроможності на світових ринках і, як результат, сприяє зростанню

експорту. Поява товарів і послуг з прогресивними характеристиками спонукає вітчизняних виробників адаптуватися до ринкових умов. За певних обставин інноваційні технології можуть поліпшити умови праці робітників та екологічну ситуацію в країні.

3) сприяння економічній перебудові. Діяльність транснаціональних компаній тісно пов'язана зі станом світової економіки, який визначає попит та пропозицію на товари та послуги. Діяльність міжнародних компаній в Україні призвела до зміни структури економічної діяльності. Перш за все, суттєво розвинулися галузі економіки, пов'язані з харчовою та тютюновою промисловістю, торгівлею, фінансами, енергетикою та телекомунікаціями, тобто галузі з швидким оборотом капіталу та забезпеченими ринками.

4) посилення процесів інтернаціоналізації та глобалізації. Функціонування транснаціональних корпорацій в Україні призводить до посилення залучення вітчизняної економіки до глобальних процесів та доступу до нових ринків товарів та послуг.

Недоліки транснаціональних корпорацій в Україні тісно пов'язані з існуючими перевагами для країни. До основних недоліків можна віднести:

1) у багатьох випадках транснаціональні корпорації використовують українську економіку як сировинну базу, передаючи українським партнерам технології, які не відповідають рівню їх розвитку із суворими обмеженнями продажів.

2) ведення бізнесу за видами економічної діяльності, вигідними міжнародним компаніям, а не економіці України. Поряд з діяльністю транснаціональних компаній у галузях із швидким оборотом капіталу та забезпеченими ринками спостерігається недостатній рівень інвестицій в інші, дуже важливі для української економіки, види економічної діяльності;

3) ТНК демонструють свою соціальну відповідальність в Україні, але на практиці часто порушуються певні права національної робочої сили, використовуються недоліки українського законодавства у галузі охорони навколишнього середовища тощо;

4) міжнародні компанії уникають сплати податків через внутрішній приплив капіталу до країн з нижчими ставками оподаткування. Державна фіскальна служба України неодноразово піднімала питання вирішення проблем з ухиленням від сплати податків національними та міжнародними компаніями за допомогою механізмів трансфертного ціноутворення [53].

5) здатність ТНК впливати на ціноутворення в країні, що призводить до придбання або банкрутства вітчизняних виробників, а також робить українську економіку залежною від діяльності міжнародних компаній [32, с. 253].

До причин, які демотивують закордонних інвесторів вкладати капітал у діяльність українських підприємств, належать: нестабільний політичний стан; можливість неоднозначного трактування законів і правових норм; складність адміністрування податків; технічне регулювання (сертифікація та стандартизація); нерозвинутість ринкової інфраструктури; нестабільність фінансово-кредитної системи, курсу національної валюти; обмежена зовнішня орієнтація бізнесу з невеликими розмірами бізнес-груп; наздоганяючий характер науково-технологічної діяльності, інноваційної складової господарювання; криза високотехнологічних галузей економіки.

Таким чином, основою подальшого розвитку процесів транснаціоналізації в Україні є створення передумов для реалізації потенціалу транснаціоналізації власних підприємств та галузей економіки залежно від типів стратегій, що реалізуються, з обов'язковим дотриманням принципів економічної безпеки. Цей процес повинен базуватися на застосуванні справедливого та недискримінаційного режиму для компаній як вітчизняного, так і іноземного походження; заохочення ТНК до реалізації переважно інвестиційних стратегій, орієнтованих на розвиток інноваційного виробництва, з урахуванням принципів соціальної відповідальності. Напрями та перспективи розвитку України та транснаціоналізації її економіки вимагають активізації вітчизняних економічних суб'єктів у глобальному процесі транснаціоналізації шляхом залучення прямих іноземних інвестицій від глобальних ТНК та формування транснаціонального характеру власних компаній.

Також ми виділяємо напрямки подальшого розвитку транснаціональних компаній в Україні:

1) законодавчо-правове забезпечення діяльності транснаціональних компаній в Україні, зокрема розширення сфери державного регулювання інвестиційної діяльності;

2) використання в Україні досвіду транснаціональних компаній на основі залучення до активної інвестиційної діяльності суб'єктів різних форм власності та управління для розширення національної виробничої та ринкової інфраструктури;

3) адекватність організації бухгалтерського обліку та звітності транснаціональних компаній та українських підприємств [17, с. 96];

4) системна інтеграція України у міжнародні економічні та політичні відносини [57, с. 40];

5) створення потужних національних структур, які могли б конкурувати з транснаціональними компаніями. Виходячи з можливостей розвитку сильних національних структур, логічно поєднувати такий розвиток зі стратегією транснаціональних компаній. Стратегія транснаціональних компаній базується на глобальному підході, який передбачає оптимізацію результату не для кожної окремої ланки, а для профспілки в цілому [17, с. 97].

Враховуючи тенденцію до швидкого розвитку транснаціональних компаній в українській економіці, слід зазначити, що це буде дуже позитивним моментом для українського економічного простору, оскільки це призведе до таких позитивних змін, як: зміцнення ресурсної та виробничої бази країни; розширення експортних можливостей країни; прискорення економічної перебудови; поширення передових технологій; посилення процесів інтернаціоналізації та інтеграції в Україні. Для ефективного розвитку транснаціональних компаній в Україні та для збереження національних інтересів держави необхідно проводити досить обмежену політику міжнародного розширення виробництва та відкриття державних кордонів. Звідси випливає необхідність розглянути роль держави у відносинах з

транснаціональними компаніями. Побудова відносин між країною перебування, особливо для України, з транснаціональними компаніями, повинна базуватися на кількох важливих моментах: - розробляючи нормативні документи щодо транснаціональних компаній, необхідно виходити передусім з національних інтересів країни та, враховуючи можливі наслідки для національної безпеки країни; участь транснаціональних компаній у розробці спільної взаємовигідної економічної політики є більш ефективним засобом налагодження відносин між країною та транснаціональними компаніями порівняно з протекціоністською політикою; здатність транснаціональних компаній залучати іноземний капітал може зменшити безробіття в приймаючій країні, позитивно вплинути на рух великих виробничих ресурсів; необхідно збалансовано підходити до інвестиційної діяльності ТНК у приймаючій країні, заохочуючи приплив іноземних інвестицій у пріоритетні для національної економіки напрямки, та обмежуючи - до стратегічно важливих для економічної безпеки країн; усі відносини з іноземними інвесторами ТНК повинні бути чітко визначені в міжнародних угодах та правилах приймаючої країни [14, с. 35].

Для захисту вітчизняної економіки національна законодавча база повинна чітко регламентувати та контролювати: процедуру виходу ТНК на місцевий ринок, яка враховувала б правила переваг місцевого інвестора; форми присутності транснаціональних компаній у країні; забезпечення зайнятості місцевих трудових ресурсів; правила передачі та адаптації до місцевих умов технологій та НДДКР; експертиза та моніторинг проектів на відповідність екологічним та санітарним вимогам; доходи фермерів; використання місцевих ресурсів, розвиток інфраструктури; розподіл продукції; умови продажу; захист конкуренції тощо. Необхідно також розробити чітку законодавчу та нормативну базу, що регулює створення та функціонування нових форм спеціальних економічних зон (СЕЗ), які відповідали б усім міжнародним вимогам Світової організації торгівлі та Європейського Союзу. Адже саме спеціальні економічні зони сприяють залученню прямих іноземних інвестицій в Україну, впровадженню нових технологій та прискоренню соціально-

економічного розвитку країни. Чинне законодавство вимагає ряду доповнень, а саме: необхідно визначити термін дії спеціального режиму управління, органи загального управління, що створюються у всіх спеціальних (вільних) економічних зонах, та їх повноваження [42].

Серед об'єктивних проблем, що існують в Україні щодо розширення транснаціональних компаній, є такі: - нестабільність політичного та правового середовища країни; - слаборозвинена ринкова інфраструктура; - нестабільність курсу національної валюти; - слаборозвинений внутрішній ринок інвестицій; обмежена зовнішня орієнтація бізнесу; інформаційна відсталість країни; невеликий (у всьому світі) розмір бізнес-груп; зближення характеру науково-технічної діяльності, інноваційної складової управління; криза високотехнологічних галузей тощо. Напрямки та перспективи сталого розвитку національної економічної системи України та транснаціоналізації її економіки слід визначати перспективними та економічно безпечними для держави завданнями: розвиток процесів енергоінтеграції на пострадянському просторі; перспективи інтеграції України на світовий ринок металургійної продукції; перспективи інтеграції України у світовий ринок послуг; напрямки розвитку транскордонного співробітництва за участю України. Реалізація цих напрямків, враховуючи вплив транснаціоналізації, вимагає державної підтримки для технічного переоснащення виробництва та залучення іноземних інвестицій. Ефективна реалізація цих напрямків повинна забезпечуватися шляхом виконання ряду умов: - залучення іноземних інвестицій у проекти структурної трансформації промисловості; збільшення інвестиційних ресурсів у проекти технічного переоснащення виробництва; ефективне використання інвестиційних ресурсів; розвиток галузей матеріального виробництва, що визначають міжнародну конкурентоспроможність національної економіки; створення умов для найбільш повного використання експортних можливостей України [32, с. 256]

Висновки до розділу 3

Визначено, що для ефективного розвитку ТНК в Україні та для збереження національних інтересів держави необхідно проводити досить обмежену політику міжнародного розширення виробництва та відкриття державних кордонів. Звідси випливає необхідність розглянути роль держави у відносинах з ТНК.

Побудова відносин країни перебування, особливо для України, з транснаціональними компаніями, повинна базуватися на кількох важливих моментах: - діяльність ТНК повинна оцінюватися владою країни перебування з позиції як позитивних, так і негативних наслідків; - розробляючи нормативні документи щодо ТНК, необхідно виходити передусім з національних інтересів країни та враховуючи можливі наслідки для національної безпеки країни; - участь ТНК у розробці спільної взаємовигідної економічної політики є більш ефективним засобом налагодження відносин між країною та транснаціональними компаніями, ніж протекціоністська політика; - здатність ТНК залучати іноземний капітал може зменшити безробіття в приймаючій країні, позитивно вплинути на рух великих виробничих ресурсів; - необхідно зважено підходити до інвестиційної діяльності ТНК у приймаючій країні, заохочуючи приплив іноземних інвестицій у пріоритетні для національної економіки напрямки, та обмежуючи - до стратегічно важливих для економічної безпеки галузей країни; - всі відносини з іноземними інвесторами, ТНК повинні бути чітко прописані в міжнародних угодах та правилах країни перебування: ТНК, насамперед, виходить із власної вигоди, а вже потім пристосовується до вимог держави; - спробувати нівелювати використання ТНК як форми передачі цін на трансферт капіталу. Таким чином, на закінчення можна зробити висновок, що основою забезпечення економічної безпеки країни в процесі транснаціоналізації економіки є постійна цілеспрямована діяльність держави щодо створення конкурентних переваг провідних галузей національної економіки у зовнішній та внутрішній ринки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Таким чином, аналізуючи перший розділ нашого дослідження, слід зазначити, що наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття спостерігається інтенсивне зростання зовнішньоекономічної діяльності, в якій транснаціональні корпорації (ТНК) є торговцями, інвесторами, дистриб'юторами сучасних технологій, стимулятори міжнародної праці. Ці компанії відіграють провідну роль в інтернаціоналізації виробництва, в процесі розширення та поглиблення виробничих зв'язків між підприємствами різних країн. На початку третього тисячоліття міжнародне виробництво товарів та послуг у рамках транснаціональних корпорацій становило 7 відсотків світового валового внутрішнього продукту.

Транснаціональні корпорації займають провідні позиції у світовому виробництві в електронній, автомобільній, хімічній та фармацевтичній промисловості. Діяльність транснаціональних корпорацій пов'язана зі сподіваннями і розчаруваннями більшості країн світу, оскільки ці корпорації створили розвинену мережу промислової, науково-технічної, інвестиційної, торговельної та культурної взаємозалежності та заклали основи світової економіки.

Сьогодні світ перебуває на порозі нового перерозподілу, але не військово-політичного, а економічного, де головними гравцями стануть вже не держави і навіть блоки країн, а основні транснаціональні корпорації найбільших індустріальних країн. Ставка – це нові ринки, технології та прибуток.

Виявлено, що ТНК є головним структурним елементом економіки більшості країн, провідною силою їх розвитку та ефективності. Світові тенденції інтернаціоналізації виробництва та капіталу, приватизації, стратегічних альянсів та лібералізації зовнішньої торгівлі поставили ТНК в центр глобального економічного розвитку. Враховуючи їх подальший перерозподіл глобальних ринків та сфер впливу, можна передбачити

можливість появи міжнародних суперкорпорацій найближчим часом шляхом злиття, придбання або об'єднання найбільших компаній світу.

За даними ООН, ТНК – це міжнародні підприємства, які офіційно зареєстровані або незареєстровані, до яких належать материнська компанія, її іноземні філії та контролюють виробництво товарів та послуг за межами країни, в якій вони базуються. Вивчаючи діяльність транснаціональних корпорацій, експерти Організації Об'єднаних Націй виділяють такі основні ознаки: обсяг обігу (фірма продає продукцію в більш ніж одній країні) та сферу виробництва (підприємства та філії фірми розташовані в двох або більше країнах).

UNCTAD (Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку) виділяє ряд ознак, за якими у сучасних умовах варто розпізнавати транснаціональні корпорації. До таких умов належить: річний оборот повинен складати більше ніж 1 мільярда доларів Сполучених Штатів Америки; філії та/або дочірні компанії повинні знаходитись не менше ніж у 6 країнах світу; частка закордонних активів повинна становити 25–30 відсотки у загальній вартості активів компанії; $1/5 - 1/3$ загального обсягу обороту компанії повинна походити із зовнішніх ринків по відношенню до країни базування. Компанії достатньо, щоб вона відповідала хоча б одному з цих критеріїв, щоб вважатися транснаціональною.

Підсумовуючи розділ 2.1. та 2.2. зазначено, що роль іноземних ТНК в економічному розвитку країни полягає головним чином у залученні в країну іноземних інвестицій, створенні великої кількості робочої сили, і на відміну від звичайної корпорації, що працює на світових ринках, транснаціональні корпорації не переказ товарів, а сам процес інвестування капіталу, поєднання його із іноземною робочою силою в рамках міжнародного виробництва, приведення нових технологій виробництва та управління, збільшення валового внутрішнього продукту, позитивний вплив на платіжний баланс, збільшення доходів від експорту чи зменшення імпорту - ці зміни посилюють економіка країни, поліпшення рівня життя її громадян.

Сьогодні вплив ТНК на економіку України є досить значним. Наступні галузі економіки регіонів України практично визначені глобальними компаніями:

- виробництво тютюнових виробів: ТНК «Japan Tobacco International», «Imperial Tobacco Group», «Philip Morris», «В.А.Т.»;
- пивобезалкогольна галузь: пиво, безалкогольні напої ТНК – «Coca-Cola», «Pepsi» (викуп «Сандри»), «Orangina Group» (викуп «Росинки»);
- переробка олійних та зернових культур: компанії «Bunge» (викуп елеваторів, контроль над експортом зерна; ТМ «Олейна», «Щедрий Дар» тощо);
- переробка молока: ТНК «Groupe Lactalis», «Bel Group», «Danone» (Франція), «Юнімілк» (Росія);
- виробництво кондитерських виробів (шоколаду) та концентрованих харчових продуктів: ТНК «Nestle» (ТМ «Світоч», «Торчин-продукт», «Крафт Фудз» (ТМ «Корона») та інші;
- виробництво продуктів побутової хімії та парфумерії: ТНК Procter&Gamble (США).

Загалом транснаціональні корпорації відіграють дуже важливу роль в економічному розвитку України. Однак капітал іноземних компаній в основному зосереджений у харчовій та тютюновій промисловості, торгівлі, фінансах, енергетиці, тобто у галузях з швидким оборотом капіталу та забезпеченими ринками. Це свідчить про обмежений інтерес транснаціональних корпорацій до економіки України.

Відповідно, розвиток ТНК в Україні гальмується такими проблемами, як:

- відсутність стабільної стратегії та окресленого національного плану дій в Україні;
- недосконалість національної законодавчої бази, незрозуміла правова система, нестабільність економічної та політичної ситуації;
- високий рівень корупції в усіх сферах господарської діяльності та нездатність судової системи належним чином виконувати свої функції;

- низький платоспроможний попит населення України;
- важке спілкування з державними та приватизаційними органами;
- надмірне регуляторне навантаження та складність податкової системи, високе податкове навантаження;
- інформаційна ізоляція та велика кількість міфів про Україну.

Таким чином, поряд з отриманням конкретних вигод, в результаті діяльності транснаціональних корпорацій, на українську економіку негативно впливає їх функціонування. З метою мінімізації негативних наслідків діяльності міжнародних компаній у країні та залучення додаткових прямих іноземних інвестицій існує необхідність у здійсненні ефективних заходів для поліпшення інвестиційного клімату та розвитку вітчизняної економіки з пріоритетом стратегічно важливим типам економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми міжнародних відносин: [зб. наук.праць] / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин; [голов. ред. Л. В. Губерський]. К. : ІМВ КНУ, 1996 . Вип. 90, ч. 2. 2010. 170 с.
2. Альбертіні Л. М. Правове регулювання транснаціональних корпорацій в європейських державах (порівняльний аналіз): Дис. ... к.ю.н.: 12.00.02. Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. К.: 2008. 214 с.
3. Аль-Шбуль Махмуд Ибрагим Салех. Новейшие тенденции развития международного права: Дис. ... к.ю.н.: 12.00.11. НАН Украины; Институт государства и права им. В. М. Коренного. К., 1996. 198 с.
4. Амеліна І. В., Попова Т. Л., Владимиров С. В. Міжнародні економічні відносини. Київ : Центр учб. літ., 2013. 256 с.
5. Антологія української юридичної думки: В б т. / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / Ю. С. Шемшученко (заг. ред.), В. Н. Денисов (упоряд.), К. О. Савчук (упоряд.). К.: Юридична книга, 2012. Т. 3: Міжнародне право. 2014. 567 с.
6. Антоненко О. І. Деякі тенденції розвитку транснаціональних корпорацій в Україні. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkd/20111/part3/56.pdf (дата звернення: 13.09.2020).
7. Антонов Я. Формирование государственной политики в сфере регулирования деятельности транснациональных корпораций. Управление общественными и экономическими системами. 2011. № 1. URL: <http://umc.gu-unprk.ru/umc/arhiv/2011/1/antonov> (дата звернення: 15.09.2020).
8. Антонович М. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. К.: КМ Академія, 2013. 308 с.
9. Багрова І. В., Гетьман О. О., Власюк В. Є. Міжнародна економічна діяльність України / за ред. І. Багрової. Київ : Центр навч. літ., 2014. 384 с.
10. Баймуратов М. О. Міжнародне право. Х.: Одиссей, 2012. 672 с.

11. Буроменський М. В., Кудас І. Б., Маєвська А. А., Семенов Б. С., Стешенко В. С. Міжнародне право: Навч. посібник (заг. ред.). К.: Юрінком Інтер, 2015. 336 с.
12. Буткевич В. Г., Войтович С. А., Григоров О. М., Заблоцька Л. Г., Задорожній О. В. Міжнародне право: Основні галузі: Підручник для студ. вищих навч. закл. за спец. «Міжнародне право», «Міжнародні відносини» (ред.). К.: Либідь, 2018. 814 с.
13. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії: Підручник для студ. вищ. навч. закладів за спец. «Міжнародне право», «Міжнародні компанії» (ред.). К.: Либідь, 2012. 709 с.
14. Волгарова Н.К., Паневник Т. М. Транснаціоналізаційні процеси в економіці України. БІЗНЕС-ІНФОРМ № 12 '2013. С. 33-39.
15. Галкіна І. В. Міжнародно-правові засади мирного врегулювання міжнародних спорів. Держава і право: 36. наук, праць. Спецвипуск. - К., Дніпропетр., 2003. С. 63-67.
16. Георгіца А. З., Чикурлій С. О. Міжнародне публічне право: Навч.-метод, посіб. / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці: Рута, 2012. 190 с.
17. Гладій І.Й. Регіоналізація світового ринку: євроінтеграційний аспект: Монографія. Економічна думка, 2016 544 с.
18. Делінський О. Міжнародна правосуб'єктність транснаціональних корпорацій. Актуальні проблеми держави і права. 2005. Вип. 25. С. 566–574.
19. Дженкова В. И. Анализ инвестиционно-инновационной деятельности ТНК в мире и в Украине / В. И. Дженкова, Е. С. Алешко, Н. Г. Лобаш. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_36/Zmist/1PDF.pdf (дата звернення: 12.09.2020).
20. Дмитриченко І. В. Міжнародне право: Метод, вказівки з навч. дисципліни / Національний ун-т кораблебудування ім. Адмірала Макарова. Гуманітарний ін-т. Миколаїв: Атол, 2014. 80 с.

21. Дмитрієв А. І., Муравйов В. І. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. / Київський ун-т права; Інститут міжнародних відносин Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка / Ю. С. Шемшученко (відп. ред.), Л. В. Губерський (відп. ред.). Стереотип, вид. К.: Юрінком Інтер, 2011. 638 с.
22. Дмитрієв А. Л., Мацко А. С., Муравйов В. І. Міжнародне публічне право: Практикум / Київський ун-т права; Інститут міжнародних відносин Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка / Ю. С. Шемшученко, Л. В. Губерський. К.: Юрінком Інтер, 2001. 348 с.
23. Долішній М, Козоріз М. Національна економіка в умовах глобалізації. Вісник Національної академії наук, 2002 URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbisnbuv/cgiirbis64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASPmeta&C21COM=S&2S21P03=FILE=&2S21STR=vnanu200236 (дата звернення: 15.08.2020).
24. Зелінська О. Державне регулювання і перспективи діяльності транснаціональних корпорацій в Україні. Економічні науки. Серія: Економічна теорія та економічна історія. 2013. Вип. 10. С. 79-87.
25. Качур А. В., Могилко Д. М. ТНК та їх рол у сучасних міжнародних економічних відносинах. Економіка і суспільство. Вип 19/2018. С. 55-62.
26. Корогодова О. О. Теоретичні засади створення і функціонування транснаціональних компаній. Бізнес Інформ. 2017. № 3. С. 71-77.
27. Кочетков В. М. Розвиток українських ТНК як фактор росту економіки країни. Ефективна економіка. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2001> (дата звернення: 10.08.2020).
28. Кузнєцова К. О., Хомич О. В. Роль транснаціональних FMCG корпорацій в економіці України. Актуальні проблеми економіки та управління; № 14 (2020): Актуальні проблеми. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/198303/198551> (дата звернення: 12.08.20).
29. Кучерова І. Фіскальне регулювання діяльності транснаціональних корпорацій : монографія / за ред. О. Рогача. Київ : Центр учбової літератури,

2016. 192 с.

30. Лимонова Е., Архіпова К. Транснаціональні корпорації: основні етапи розвитку та регулювання їхньої діяльності в умовах глобалізації. Європейський вектор економічного розвитку. 2014. № 1 (16). С. 93-101.

31. Лук'яненко Д. Стратегії глобального управління. Міжнародна економічна політика. 2008. № 1-2 (8-9). С. 5-43. URL: <http://www.irbis.kneu.kiev.ua:8080/handle/2010/123> (дата звернення: 12.08.2020)

32. Македон В. В. Формат взаємодії транснаціональних корпорацій та реального сектора національної економіки України. Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2012. № 1(1). С. 250-258.

33. Макогон Ю. В. Трансформація процесу транснаціоналізації в умовах зростання невизначеності глобального економічного середовища : монографія / Ю. В. Макогон, Т. В. Орехова, К. В. Лисенко, І. О. Шульга. Д., 2011. 652 с.

34. Международное право в документах: Учеб. пособ. / Сост.: Н. Т. Блатова, Г. М. Мелков.-2-ое изд., перераб. и доп., 1997. 696 с.

35. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У10 т. / Відп. ред.: Ю. Л. Римаренко, Я. Ю. Кондратьев, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. К.: Ін Юре, 2015. - Т. П: Права людини у контексті міжнародної діяльності. 1224 с.

36. Міжнародне право в документах / М. В. Вуроменський (уклад.). - Х.: Видавництво Національного ун-ту внутрішніх справ, 2013. 376 с.

37. Міжнародне право: підручник/ редколегія: А. М. Вилегжанін, Ю. М. Колосов, Ю. Н. Малєєв, Р. А. Колодкін., 2019. 378 с.

38. Наукові праці НДФІ: наук. зб./ Науково-дослідний фінансовий ін-т М-ва фінансів України, Академія фінансового управління; [Голов. ред. І. Я. Чугунов]. К.: НДФІ, 1996. Вип. 1(50). 2010. 162 с.

39. Немировська О. В. Аналіз та оцінка економічної діяльності транснаціональних корпорацій в Україні. Ефективна економіка № 12, 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3643> (дата звернення: 13.08.20).

40. Немировська О. В. Формування ефективного механізму взаємодії національної економіки з транснаціональними корпораціями: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством»; Університет Державної фіскальної служби. Ірпінь, 2016. 241 с.
41. Немировська О. Механізм регулювання взаємодії національної економіки з транснаціональними корпораціями. Економіка та держава. 2015. № 12. С. 121–125.
42. Нові форми організації територій з особливим податковим режимом (СЕЗ і ТПР) / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/January2010/05.htm>. (дата звернення: 13.08.20).
43. Опанасенко Л. О. Теоретичні засади регулювання діяльності транснаціональних компаній. Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. 2019. Т. 24, Вип. 2. С. 7-10.
44. Офіційний сайт компанії «Бритіш Американ Тобакко Україна» - <http://www.bat.ua>. (дата звернення: 13.08.2020).
45. Офіційний сайт компанії Danone - <http://www.danone.ua> (дата звернення: 13.08.2020).
46. Офіційний сайт компанії Kraft Foods (Mondelez International) - <http://www.mondelezinternational.com> (дата звернення: 13.08.2020).
47. Офіційний сайт компанії Procter&Gamble Україна - <http://www.pg.com.ua> (дата звернення: 13.08.2020).
48. Офіційний сайт компанії ТОВ «Нестле Україна» - <http://www.nestle.ua> (дата звернення: 13.08.2020).
49. Офіційний сайт ТОВ «Юнілівер Україна» - <http://www.unilever.ua> (дата звернення: 13.08.2020).
50. Пешко А. В., Назаренко Г. В. Транснаціональні компанії та їх роль у міжнародній інвестиційній діяльності. Державне будівництво, 2007. URL: www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbisnbuv/cgiirbis64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGEFILEDOWNLOAD=1&Imagefilename=PDF/DeBu2007252.pdf (дата звернення: 14.08.2020).

51. Погрібний Д. Особливості правового забезпечення діяльності транснаціональних корпорацій. Право та інновації. 2015. № 1 (9). С. 75–79.
52. Пономаренко І. В. Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на економіку України. Ефективна економіка. 2013. № 2. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek2013230> (дата звернення: 15.08.2020).
53. Процес транснаціоналізації та його роль в Україні. URL: www.kneu.kiev.ua/STCONF/DOKLAD/dok110r.html. (дата звернення 15.08.2020).
54. Руденко-Сударєва Л. В., Токар В. В. Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: теорія і практика країн, що розвиваються: монографія. Підручник. К.: КНЕУ, 2015. 270 с.
55. Семенов А. А. Діяльність транснаціональних корпорацій в Україні та їх вплив на економічний розвиток країни. URL: <http://www.rusnauka.com/10NPE2008/Economics/28839.doc.htm> (дата звернення: 16.08.2020).
56. Скарга О. О. Транснаціоналізація ринку туристичних послуг в умовах глобалізації: концептуально-організаційний аспект. Проблеми економіки № 2 (44), 2020. С. 1-8.
57. Сорока І. Б. Транснаціональні корпорації та їхня роль у процесі активізації у процесі міжнародної інтеграції. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 9(9). С. 35-41.
58. Терехов Є. М., Прокопенко О. В. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем. 2010. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/858> (дата звернення: 17.08.2020).
59. Тимошенко Л. М. Людський розвиток: навч. посібник / Л. М. Тимошенко, С. Є. Сардак, О. В. Бельська. Д.: Вид-во ДНУ, 2017. 192 с.
60. Тимошенко Л. М. Управління розвитком персоналу: навч. посібник. / Л. М. Тимошенко, С. Є. Сардак. Д.: РІО ДНУ, 2009. 124 с.
61. Чубарєв В. Л. Міжнародне економічне право: Підручник. К.: Юрінком Інтер, 2019. 350 с.
62. Шабаліна Л. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на

економіку України. 2012. № 3 (117), травень-червень. С. 59–63.

63. Шагурин С. В. Экономика транснационального предприятия. СПб., 2018. 335 с.

64. Швець Ю. О. Основні етапи розвитку транснаціональних компаній та їх зв'язок з глобалізацією. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2016. № 3(1). С. 204-209

65. Шевченко Ю. О. Роль та місце транснаціональних корпорацій у сфері послуг. Сталий розвиток економіки. 2013. № 1. С. 122-128.

66. Fischer S. Globalization and Its Challenges. American Economic Review Papers and Proceedings. 2003. May. P. 1-32.

67. Kordos M., Vojtovic S. Transnational corporations in the global economic environment. Procedia – Social and Behavioral Sciences. 2016. № 16. P. 150-158.

68. Sauvart K.P. The Negotiations of the United Nations Code of Conduct on Transnational Corporations. The Journal of World Investment & Trade. 2015. № 16. P. 11–87. DOI: <https://doi.org/10.7916/D82F7T325> (дата звернення: 18.08.2020).

69. The Global 500: The Top 10. Fortune Global 500 List 2018. URL: <http://fortune.com/global500> (дата звернення: 18.08.2020).

70. World Investment Report 2017. Investment and the Digital Economy. UNCTAD. 2017. URL: <http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017en.pdf> (дата звернення: 19.08.2020).

71. Official Site Global 500. URL: <http://beta.fortune.com/global500/>

72. Forbes. The World's Biggest Public Companies 2020. URL: <http://www.forbes.com/global2000> (дата звернення: 20.10.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1.

ТОП-10 найбільших ТНК світу *
За 2015 рік

Ранг	Компанія	Країна	Рік заснування	Сфера діяльності	Обсяги продажу (місце)	Прибуток (місце)	Активи (місце)	Ринкова вартість (місце)	Капіталізація на 2019 рік \$ млрд.
1	ICBS	Китай	1984	Банківська	13	2	1	25	198,0
2	China Construction Bank	Китай	1954	Банківська	21	3	4	34	162,8
3	Agricultural Bank of China	Китай	1951	Банківська	27	4	4	38	152,7
4	Berkshire Hathaway	США	1955	Інвестиційні послуги	10	6	56	5	360,1
5	JPMorgan Chase	США	1799	Банківська	50	7	8	13	234,2
6	Bank of China	Китай	1912	Банківська	35	5	5	44	143,0
7	Wells Fargo	США	1852	Банківська	60	8	13	10	256,0
8	Apple	США	1976	Комп'ютерне обладнання	8	1	99	1	586,0
9	Exxon Mobil	США	1859	Видобування нафти і газу	6	17	88	4	363,3
10	Toyota Motor	Японія	1937	Автомобілебудування	7	10	74	30	177,0

*Джерело: розроблено автором на основі: [72]

Обсяг сплачених податків дочірніми компаніями транснаціональних корпорацій, які діють в Україні, мільярдів гривень*

Назва компанії	Структура власності	Рік				
		2016	2017	2018	2019	1 півріччя 2020
ПрАТ «Філіп Морріс Україна»	дочірня компанія Philip Morris Brands SARL (Швейцарія)	7,3	7,6	7,9	8,3	3,3
ПАО «Джей Ті Інтернешнл Україна»	дочірня компанія JTI (Швейцарія)	5,1	5,2	5,3	5,7	2,9
ПрАТ «Тютюнова компанія «В.А.Т. - Прилуки»	дочірня компанія British American Tobacco (Великобританія)	3,1	3,6	4,2	5,1	2,6
АТ «Імперіал тобаккопродакшн Україна»	дочірня компанія Impregial Tobacco Group (Великобританія)	3,2	3,8	3,5	3,2	2,4
ПрАТ «Київстар»	дочірня компанія «Вимпел Ком Холдингз Б.В.» (Нідерланди)	4,1	4,5	2,6	3,7	1,1
ПАТ «Транснаціональна фінансово-промислова нафтова компанія «Укртатнафта»	найбільший співвласник (43% акцій) - НАК «Нафтогаз України»	4,8	5,1	1,9	2,9	1,4
ПрАТ «МТС Україна»	дочірня компанія ТОВ «Мобільні Телесистеми» (Росія)	0,6	1,1	1,5	1,4	0,8
ПАТ «Карлсберг Україна»	дочірня компанія Carlsberg Group (Данія)	0,3	0,9	1,3	1,6	0,5
ТОВ «Українська дистрибуційна компанія»	дочірня компанія Global Spirits (США, Росія)	1,1	0,3	1,1	1,3	0,5

*Джерело: розроблено автором на основі: [32, с. 254]

Особливості організаційної та діяльнійшої структури українських та зарубіжних ТНК*

Показник-критерій	Українські ТНК	Зарубіжні ТНК
Суб'єкти управлінської структури, що мають виключний вплив на діяльність компаній	Власники акцій, члени Рад керуючих	Корпоративні інвестори, власники акцій, члени Рад керуючих
Домінуючі підрозділи у організаційній структурі компаній	Ради керуючих, об'єднання працівників	Ради керуючих, партнери компаній, профспілкові організації, об'єднання працівників
Основні принципи побудови ієрархії управління	Інноваційність, відданість меті, особистісний підхід, чесність	Інноваційність, відданість меті, особистісний підхід, чесність
Надання довгострокових гарантій корпоративним інвесторам	Один з компонентів корпоративної стабільності	Фундамент прогнозованого сталого розвитку компаній
Можливість впливу працівника корпорації на перебіг її діяльності/прийняття топових управлінських рішень	Реалізується через об'єднання працівників, невисока	Невисока, проте з більшим набором механізмів впливу (через партнерів компаній, профспілкові організації, об'єднання працівників тощо)
«Екологічні підрозділи» у структурній ієрархії компаній	Посідають чільні позиції, відносяться до підрозділів стратегічного значення	Посідають чільні позиції, відносяться до підрозділів стратегічного значення, здатні до творення нормативно-правових актів
Кооперація з організаціями, що не мають безпосереднього функціонального відношення до діяльності корпорацій	Присутні випадки поодинокого партнерства	Застосовується як домінантне джерело диверсифікації сировинних, науково-технологічних, інформаційних ресурсних надходжень
Функціонування механізму «корпоративного громадянства» у рамках корпорацій	Відсутнє	Базоване на персоніфікованому підході з наданням системи привілеїв / імунітетів «корпоративним громадянам»
Пріоритетні напрями корпоративного управління	Стимулювання короткотермінових економічних ефектів	Модернізація управлінської структури з метою економії на масштабах, повномасштабне залучення наявних ресурсів до виробництва, оптимізація фіскально-податкового клімату, стимуляція венчурних інвестицій
Відсоток дотацій у розвиток «людського потенціалу» компаній	0,14-0,39 відсотки від чистого (оприбуткованого) доходу	0,94-1,3 відсотки від чистого (оприбуткованого) доходу
Система інклюзивного переосвічення та перекваліфікації	Функціонує у вигляді підпорядкованого підрозділу правління компанії	Функціонує у вигляді кола взаємних прав та обов'язків, замкненого на працівнику

Продовження табл. 1

Багаторівневість та диверсифікованість бізнес-стратегії	Наявна у ступені до 1-3 порядків	Наявна у переважному ступені до 4-6 порядків
Ступінь залученості споживачів до виробничого процесу	Споживач як другорядний ринковий індикатор	Споживач як основний ринковий індикатор
Масштаби участі бізнес-партнерів компаній у прийнятті ключових управлінських рішень	У переважній кількості випадків рішення приймаються вищими органами правління одноосібно	Можливе залучення бізнес-партнерів компаній до прийняття ключових управлінських рішень

**Джерело: розроблено автором на основі: [26]*